

Rhif: WG27304

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

www.llyw.cymru

Llywodraeth Cymru

Dogfen Ymgynghori

Gwybodaeth a Chanllawiau ar Gam-drin Domestig a Thrais Rhywiol

Diogelu Pobl Hŷn (60+) yng Nghymru.

Dyddiad cyhoeddi: **7 Rhagfyr 2015**

Camau i'w cymryd: **Ymatebion erbyn 29 Chwefror 2016**

Trosolwg	<p>Mae Llywodraeth Cymru wedi datblygu'r canllawiau hyn, mewn partneriaeth â'r Comisiynydd Pobl Hŷn, i godi ymwybyddiaeth o brofiad pobl hŷn o gam-drin domestig a thrais rhywiol, ac i gynnig cyngor ymarferol ar sut i ddarparu gwasanaethau effeithiol i'r grŵp hwn o gleientiaid.</p>
Sut i ymateb	<p>Ymgynghoriad ysgrifenedig, electronig yw hwn. Mae'r cwestiynau wedi'u crynhoi mewn holiadur ar ddiwedd y ddogfen hon. A fydddech cystal â'i defnyddio i roi eich adborth. Mae modd anfon ymatebion dros e-bost/drwy'r post i'r manylion cyswllt isod.</p>
Rhagor o wybodaeth a dogfennau cysylltiedig	<p>Gellir gwneud cais am fersiynau o'r ddogfen hon mewn print bras, mewn Braille neu mewn ieithoedd eraill.</p>
Manylion cyswllt	<p>I gael rhagor o wybodaeth:</p> <p>Tîm Trais yn erbyn Menywod a Cham-drin Domestig Yr Is-adran Diogelwch Cymunedol Llywodraeth Cymru Swyddfa Merthyr Tudful Rhyd-y-car Merthyr Tudful CF48 1UZ E-bost: VAWdateam@wales.gsi.gov.uk Ffôn: 029 2080 1064</p>
Diogelu data	<p>Sut y byddwn yn defnyddio'r farn a'r wybodaeth a roddwch inni.</p> <p>Bydd unrhyw ymateb a anfonwch atom yn cael ei weld yn llawn gan staff Llywodraeth Cymru sy'n gweithio ar y materion y mae'r ymgynghoriad hwn yn ymdrin â nhw.</p>

Mae'n bosibl y bydd aelodau eraill o staff Llywodraeth Cymru yn gweld yr ymateb hefyd, er mwyn eu helpu i gynllunio ymgynghoriadau ar gyfer y dyfodol.

Mae Llywodraeth Cymru'n bwriadu cyhoeddi crynodeb o'r ymatebion i'r ddogfen hon. Mae'n bosibl hefyd y byddwn yn cyhoeddi'r ymatebion yn llawn. Fel arfer, bydd enw a chyfeiriad (neu ran o gyfeiriad) yr unigolyn neu'r sefydliad a anfonodd yr ymateb yn cael eu cyhoeddi gyda'r ymateb. Mae hynny'n helpu i ddangos bod yr ymgynghoriad wedi'i gynnal yn briodol. Os nad ydych yn dymuno i'ch enw a'ch cyfeiriad gael eu cyhoeddi, rhowch wybod inni'n ysgrifenedig wrth anfon eich ymateb. Byddwn wedyn yn cuddio eich manylion.

Mae'n bosibl y bydd yr enwau a'r cyfeiriadau y byddwn yn eu cuddio yn cael eu cyhoeddi'n ddiweddarach, er nad yw hynny'n debygol o ddigwydd yn aml iawn. Mae Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 a Rheoliadau Gwybodaeth Amgylcheddol 2004 yn caniatáu i'r cyhoedd gael gweld gwybodaeth a gedwir gan lawer o gyrrff cyhoeddus, gan gynnwys Llywodraeth Cymru. Mae hynny'n cynnwys gwybodaeth sydd heb ei chyhoeddi. Fodd bynnag, mae'r gyfraith hefyd yn caniatáu inni gadw gwybodaeth yn ôl o dan rai amgylchiadau. Os bydd unrhyw un yn gofyn am gael gweld gwybodaeth a gadwyd yn ôl gennym, bydd rhaid inni benderfynu a ydym am ei rhyddhau ai peidio. Os bydd rhywun wedi gofyn inni beidio â chyhoeddi ei enw a'i gyfeiriad, bydd hynny'n ffaith bwysig inni ei chadw mewn cof. Fodd bynnag, fe allai fod rheswm pwysig dros orfod datgelu enw a chyfeiriad unigolyn, er ei fod wedi gofyn inni beidio â'u cyhoeddi. Byddem yn cysylltu â'r unigolyn ac yn gofyn am ei farn cyn gwneud unrhyw benderfyniad terfynol i ddatgelu'r wybodaeth.

**Ffurflen Ymateb i'r
Ymgynghoriad**

Eich enw:

Sefydliad (os yw'n briodol):

E-bost / rhif ffôn:

Eich cyfeiriad:

Cwestiwn 1: Mae'r canllawiau hyn yn nodi bwriad i ddarparu gwybodaeth am arferion da. A yw'n mynd yn ddigon pell yn hyn o beth? Pa wybodaeth ychwanegol sydd ei hangen?

Cwestiwn 2: Pa enghreifftiau o arferion da sydd ar gael ar hyd a lled Cymru y dylid cyfeirio atynt yn y canllawiau hyn? Ystyriwch enghreifftiau o ddarparu gwasanaethau, offer, dogfennaeth a chytundebau partneriaeth.

Cwestiwn 3: Mae'n bwysig bod gwasanaethau ar gyfer pobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig a thrais rhywiol yn integreiddio â phrosesau diogelu statudol presennol. Beth arall ddylai'r canllawiau hyn eu cynnwys i egluro'r ymarfer o ran y materion hyn?

Cwestiwn 4: Sut y gallai'r canllawiau hyn ddarparu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg? A oes gennych unrhyw bryderon y gallai'r canllawiau hyn gael effaith andwyol ar gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg?

Cwestiwn 5: Os hoffech godi unrhyw faterion cysylltiedig nad ydym ni wedi mynd i'r afael â nhw yn benodol, defnyddiwch y lle isod i'w nodi:

Nodwch yma:

Mae'n debygol y bydd yr ymatebion i'r ymgynghoriad yn cael eu cyhoeddi, naill ai ar y rhyngwrwyd neu mewn adroddiad. Os hoffech i ni gadw'ch ymateb yn gyfrinachol, ticiwch yma:

Rhagair gan y Gweinidog

Mae Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i fynd i'r afael â Thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Yn ystod y flwyddyn ddiwethaf, rydym wedi gweithio gyda sefydliadau eraill yn y sector cyhoeddus a'r trydydd sector i ddatblygu nifer o fentrau a chamau gweithredu i fynd i'r afael â'r mater. Cafodd ein Deddf arloesol, y gyntaf o'i bath yn y DU, Gydsyniad Brenhinol ym mis Ebrill 2015.

Yn y misoedd a'r blynyddoedd i ddod, mae gennym lawer mwy i'w wneud. Rydym wedi penodi Cynghorydd Cenedlaethol i ddatblygu ein strategaeth genedlaethol gyntaf a helpu sefydliadau lleol i ddatblygu eu strategaethau lleol eu hunain. Mae gennym becyn o fesurau codi ymwybyddiaeth ac addysg i herio agweddau at drais yn erbyn menywod a dechrau dylanwadu ar ymddygiadau. Ac rydym yn llunio canllawiau statudol ar nifer o faterion i fynd i'r afael â phroblemau penodol, neu i dargedu ein dulliau atal, diogelu a chefnogi at grwpiau penodol.

Mae pobl hŷn yn un grŵp o'r fath. Datblygwyd y canllawiau hyn ar y cyd â'r Comisiynydd Pobl Hŷn, er mwyn codi ymwybyddiaeth o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ymhlith pobl hŷn, Ond, yr un mor bwysig, mae'n cynnig cyngor ymarferol ynglŷn â sut i ddatblygu a darparu gwasanaethau effeithiol i bobl hŷn er mwyn atal trais a chamdriniaeth a diogelu a chefnogi dioddefwyr a goroeswyr.

Rhaid i ni gydweithio i atal y rhai sy'n cael eu cam-drin rhag syrthio rhwng y systemau a gynlluniwyd i'w hamddiffyn, er enghraifft oherwydd dryswch rhwng y profiad o gam-drin domestig yn ddiweddarach mewn bywyd a "cham-drin pobl hŷn".

Edrychaf ymlaen at dderbyn eich sylwadau a'ch awgrymiadau yn ystod y cyfnod ymgynghori er mwyn sicrhau bod ein canllawiau hyd yn oed yn well cyn eu cyhoeddi y flwyddyn nesaf.

Leighton Andrews AC
Y Gweinidog Gwasanaethau Cyhoeddus

Rhagair Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

Rwy'n falch o fod wedi gweithio gyda Llywodraeth Cymru i gyhoeddi'r ddogfen hon, a fydd yn darparu canllawiau hawdd i'w defnyddio i weithwyr rheng flaen proffesiynol ar sut i adnabod, ymateb a darparu cymorth mewn achosion o gam-drin a ddatgelir.

Rwyf am i Gymru fod yn lle da i dyfu'n hŷn, nid i rai yn unig ond i bawb. Fel y llais annibynnol ac eiriolwr dros bobl hŷn ledled Cymru rwyf am sicrhau bod gan bobl hŷn lais a glywir fel bod ganddynt ddewis a rheolaeth.

Mae diogelu pobl hŷn yn hanfodol er mwyn diogelu eu hawl i fywyd a'u hawl i fyw yn rhydd rhag triniaeth annynol neu ddiraddiol, yn ogystal â'u hawliau i breifatrwydd, i fywyd teuluol ac i wneud eu penderfyniadau eu hunain yn rhydd rhag gorfodaeth neu ddylanwad gormodol.

Dangoswyd mai dull cymunedol cydgysylltiedig oedd yr ymateb mwyaf effeithiol wrth fynd i'r afael â'r broblem hon. Gallai eich camau cadarnhaol helpu i achub bywyd neu roi terfyn ar unrhyw gam-drin parhaus.

Sarah Rochira
Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

Cynnwys

Adran	Cynnwys	Tudalen
	Nodyn ar iaith	8
	Cyflwyniad	11
1.	Ystyried profiad pobl hŷn o gam-drin	
	Cyffredinrwydd achosion o gam-drin	12
	Nodweddion cam-drin domestig fel y'u profwyd gan bobl hŷn	14
	Y rhai sy'n cam-drin pobl hŷn	17
	Grwpiau amrywiol ac ymylol	22
2.	Ymateb yn effeithiol i bobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig.	
	Diagram Llwybr Atgyfeirio	26
	Nodi achosion o gam-drin	28
	"Gofyn a Gweithredu" gyda phobl hŷn	28
	Gwneud asesiad o risg ac angen	31
	Opsiynau atgyfeirio a chysoni prosesau sy'n gorgyffwrdd	41
	Diwallu anghenion diogelwch a chymorth	44
3.	Deddfwriaeth berthnasol a diffiniadau	
	Deddfwriaeth berthnasol	50
	Diffiniadau	53

Nodyn ar iaith

Mae'r canllawiau hyn yn canolbwyntio'n bennaf ar brofiad o gam-drin domestig gan bobl hŷn. Ceir rhestr lawn o'r diffiniadau yn atodiad 1. Mae'r adran hon yn nodi'n fras y prif dermau a ddefnyddir yn y canllawiau.

Pobl hŷn

Mae'r Cenhedloedd Unedig wedi cytuno mai 60+ oed yw'r oedran y gellid ei ddynodi'n henaint fel arfer a dyma'r ymgais cyntaf i lunio diffiniad rhyngwladol o henaint. Mae Sefydliad Iechyd y Byd hefyd wedi cytuno i ddilyn arweiniad y Cenhedloedd Unedig.

Mae'r canllawiau hyn wedi'u targedu'n bennaf at bobl 60 oed a throsodd er mwyn bod yn gyson â'r diffiniad rhyngwladol hwn. Fodd bynnag, dylai'r canllawiau yma gael eu hystyried, waeth beth fo oedran yr un sy'n cael ei gam-drin os yw'r dioddefwr yn rhannu nodweddion rhywun sy'n 60 oed neu'n hŷn. Yn yr un modd, bydd yn berthnasol mewn pob achos lle mae ystyriaethau tebyg, fel y'u nodir yma mewn perthynas â phobl hŷn, yn bresennol. Er enghraifft, os mai prif bryder sy'n ymwneud â phrofiad rhywun hŷn o drais a chamdriniaeth yw eu heiddilwch ychwanegol (er na fydd hyn yn wir ym mhob achos) gall y canllawiau hefyd fod yn berthnasol i ddiodesfwr o dan 60 oed ond sydd hefyd yn eiddil.

Cam-drin pobl hŷn

Ar adegau yn y canllawiau hyn caiff y term cam-drin pobl hŷn ei ddefnyddio. Ni ddiffinnir cam-drin pobl hŷn gan Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015. Fe'i defnyddir i ddisgrifio rhywun hŷn sy'n cael ei gam-drin neu ei esgeuluso o fewn unrhyw gyd-destun neu gydberthynas ac mae'n cynnwys camdriniaeth mewn sefydliadau neu fel rhan o drefniant rhoi gofal. Fel term cyffredinol gall cam-drin pobl hŷn gynnwys cam-drin domestig a thrais rhywiol. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi nad oedd y diffiniad o gam-drin domestig yn Neddf 2015 yn ymestyn i gynnwys cam-drin mewn sefydliadau neu leoliadau rhoi gofal. Ni chyhoeddir y canllawiau hyn o dan y Ddeddf hon, fodd bynnag, nid yw'n ceisio mynd i'r afael â'r ffurfiau ehangach ar gam-drin pob hŷn – mae'n ymwneud yn benodol â cham-drin domestig.

Dim ond i gyfeirio at ymchwil neu ganllawiau polisi sydd eisoes yn bodoli y caiff y term cam-drin pobl hŷn ei ddefnyddio.

Cam-drin domestig

Cam-drin lle mae'r diodesfwr yn, neu wedi bod yn gysylltiedig â'r camdriniwr;

Mae cysylltiad rhwng person a pherson arall at ddiben y diffiniad o "gam-drin domestig" (1) os ydynt:

(a) yn briod â'i gilydd neu wedi bod yn briod â'i gilydd;

(b) yn bartneriaid sifil i'w gilydd neu wedi bod yn bartneriaid sifil i'w gilydd;

(c) yn byw gyda'i gilydd neu wedi bod yn byw gyda'i gilydd mewn perthynas deuluol barhaus (pa un a ydynt o rywiau gwahanol neu o'r un rhyw);

(d) yn byw neu wedi byw ar yr un aelwyd; ac at y diben hwn mae person yn aelod o aelwyd person arall—

(i) os yw'r person fel arfer yn byw gyda'r person arall fel aelod o'i deulu, neu

(ii) os gellid disgwyl yn rhesymol i'r person fyw gyda'r person arall hwnnw;

(e) yn berthnasau i'w gilydd;

(f) wedi cytuno i briodi ei gilydd (pa un a yw'r cytundeb hwnnw wedi ei derfynu ai peidio);

(g) wedi ymrwymo i gytundeb partneriaeth sifil rhyngddynt (pa un a yw'r cytundeb hwnnw wedi ei derfynu ai peidio);

(h) mewn perthynas bersonol agos â'i gilydd, neu wedi bod mewn perthynas o'r fath;

(i) mewn perthynas â phlentyn, y naill a'r llall yn rhiant i'r plentyn neu â chyfrifoldeb rhiant am y plentyn neu wedi bod â chyfrifoldeb o'r fath.

(3) Os mabwysiadwyd plentyn neu os daw o fewn is-adran (4), mae dau berson hefyd yn gysylltiedig â'i gilydd at ddibenion y diffiniad o "gam-drin domestig" yn is-adran (1)-

(a) os yw un yn rhiant naturiol i'r plentyn neu'n rhiant i riant naturiol o'r fath, a

(b) os mai'r llall yw—

(i) y plentyn, neu

(ii) person sydd wedi dod yn rhiant i'r plentyn drwy rinwedd gorchymyn mabwysiadu, sydd wedi gwneud cais am orchymyn mabwysiadu neu y cafodd y plentyn ar unrhyw adeg ei osod gyda'r unigolyn hwnnw i'w fabwysiadu.

Daw plentyn o fewn yr is-adran hon

(a) os bydd asiantaeth fabwysiadu, o fewn ystyr adran 2 o Ddeddf Mabwysiadu a Phlant 2002 (c.38), wedi'i hawdurdodi i osod y plentyn i'w fabwysiadu o dan adran 19 o'r Ddeddf honno (gosod plant gyda chaniatâd rhieni) neu os yw'r plentyn wedi mynd yn destun gorchymyn o dan adran 21 o'r Ddeddf honno (gorchymynion gosod), neu

(b) os yw'r plentyn yn rhydd i'w fabwysiadu drwy rinwedd gorchymyn a wnaed—

(i) yng Nghymru a Lloegr, o dan adran 18 o Ddeddf Mabwysiadu 1976 (c.36), neu

(ii) yng Ngogledd Iwerddon, o dan Erthygl 17(1) neu 18(1) o Orchymyn Mabwysiadu (Gogledd Iwerddon) 1987 (O.S. 1987/2203), neu

(c) os yw'r plentyn yn destun gorchymyn sefydlogrwydd yr Alban sy'n cynnwys rhoi awdurdod i fabwysiadu.

Trais rhywiol

Gall trais rhywiol gael ei gyflawni y tu mewn neu'r tu allan i gydberthynas sydd eisoes yn bodoli neu gan gydnabod o fewn y gydberthynas honno neu'r tu allan iddi ac mae'n cynnwys unrhyw weithred neu weithgaredd rhywiol digroeso. Mae sawl math gwahanol o drais rhywiol, gan gynnwys ond nid yn gyfyngedig i'r canlynol: treisio, ymosodiad rhywiol, cam-drin plant yn rhywiol (gan gynnwys yn hanesyddol), aflonyddu rhywiol, masnachu pobl a phlant a chamfanteisio'n rhywiol ar bobl a phlant.

At ddibenion y ddogfen hon, ystyrir trais rhywiol yn bennaf yng nghyd-destun cam-drin domestig.

Dioddefwr

Defnyddir y term dioddefwr yn y canllawiau hyn i adlewyrchu'r profiad a'r natur agored i niwed sy'n gysylltiedig â'r trais, y cam-drin a'r esgeulustod a drafodir yn y ddogfen. Efallai yr hoffai pobl broffesiynol ddefnyddio iaith amgen fel goroeswr, yn enwedig lle na fydd gan gleient unrhyw anghenion o ran risg neu gymorth mwyach sy'n gysylltiedig â cham-drin. Ym mhob achos mae'n briodol gofyn i gleient pa iaith a fyddai'n well ganddo neu ganddi.

Felly, dylid ystyried bod unrhyw gyfeiriadau yn y canllawiau hyn at "drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol" yn cwmpasu pob math o drais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol fel y'u diffinnir yn adran 24 o Ddeddf 2015.

Cyflwyniad

Mae'r canllawiau hyn yn rhoi cyngor i ymarferwyr ar ddiogelu pobl hŷn yng Nghymru rhag effaith ddinistriol cam-drin domestig a thrais rhywiol.

Diben y canllaw hwn yw galluogi ymarferwyr a rheolwyr sy'n gweithio yng Ngwasanaeth Cyhoeddus Cymru i weithio'n fwy effeithiol gyda phobl hŷn sy'n profi neu sydd wedi profi cam-drin domestig. Mae hyn yn cynnwys gweithio'n agosach gydag asiantaethau partner sy'n ymwneud yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol â chefnogi pobl hŷn waeth beth fo'u hanghenion gofal a chymorth ychwanegol, neu p'un a yw eu hamgylchiadau yn eu gwneud yn agored i niwed.

Y gobaith yw y bydd y canllawiau arfer da hyn yn arwain at ddealltwriaeth well o brofiad cam-drin domestig gan bobl hŷn a chanlyniadau gwell i bobl hŷn. Yn benodol, mae'r canllawiau hyn yn ceisio:

- cynnig cyngor ymarferol i staff a rheolwyr er mwyn sicrhau bod pobl hŷn sy'n profi neu sydd wedi profi cam-drin domestig yn gallu cael gafael ar y cymorth a'r cyngor gorau sydd ar gael;
- gwella cydnabyddiaeth a datblygu dealltwriaeth o gyd-destun achosion o ddiogelu oedolion ac achosion o gam-drin domestig ymhlith pobl hŷn a'r ymatebion dilynol y dylid eu hystyried;
- cyfrannu at wybodaeth a hyder gweithwyr proffesiynol fel y gallant fynd i'r afael â chymhlethdodau gweithio gyda phobl hŷn sydd angen gofal a chymorth o ganlyniad i gam-drin domestig, ond sydd angen gweithwyr proffesiynol hefyd i ymateb i'w hanghenion gofal a chymorth eraill.

Nid yw pobl hŷn yn grŵp homogenaidd ac yn unigol bydd profiad pob un yn wahanol. Er y dylid osgoi stereoteipio pobl hŷn, mae profiad yn dangos bod rhai pobl hŷn yn teimlo nad yw mor hawdd iddynt o bosibl gael gafael ar wasanaethau; gallant fod yn llai ymwybodol na phobl iau o'r gwasanaethau a'r opsiynau sydd ar gael iddynt; neu gallant gredu mai dim ond ar gyfer pobl iau, neu bobl â phlant y mae gwasanaethau ar gael.

Mae pobl hŷn heb unrhyw addysg ffurfiol nac adnoddau economaidd yn debygol hefyd o fod yn fwy agored i niwed yn economaidd ac yn fwy tebygol o fod yn ddibynnol yn ariannol ar eu camdriniwr na phobl iau. Efallai eu bod wedi dioddef camdriniaeth am flynyddoedd lawer mewn cydberthynas hirsefydlog ac yn teimlo cywilydd neu embaras ar ôl blynyddoedd o gael eu cam-drin heb unrhyw sôn am gwyno.

Gall fod yn anodd iawn i rai pobl hŷn dderbyn help - efallai y bydd angen mwy o amser arnynt, mwy o sicrwydd a mwy o hyder o ran yr hyn a allai ddigwydd a'r gwasanaethau sydd ar gael, cyn iddynt ddatgelu camdriniaeth a derbyn help i symud ymlaen.

1. Ystyried profiad pobl hŷn o gam-drin domestig

Cyffredinrwydd

Ar hyn o bryd nid oes set ddata genedlaethol ddibynadwy ar gyffredinrwydd cam-drin domestig. O fewn y cyd-destun hwn, mae astudiaethau blaenorol sy'n canolbwyntio ar gam-drin domestig yn aml wedi anghofio cynnwys profiadau pobl hŷn.¹ Dim ond pobl hyd at 59 oed a gynhwysir yn Arolwg Troseddau Cymru a Lloegr. Fodd bynnag, mae'n dod yn amlwg, fel y'i dangosir isod, fod cam-drin domestig ymhlith pobl hŷn yn broblem sylweddol na chaiff ei chydnabod ddigon.²

Mae ymchwil yn awgrymu y gall profiadau pobl hŷn o gam-drin domestig fod yn wahanol i brofiadau pobl iau ac nad yw'r gwahaniaethau hyn wedi cael eu cydnabod yn ddigonol ac na roddwyd cyfrif digonol amdanynt ychwaith ym meysydd datblygu polisi a darparu gwasanaethau^{3, 4}.

Mae cam-drin domestig yn broblem gymdeithasol ddifrifol a sylweddol. Mae'n effeithio ar 11% o fenywod a 5% o ddynion yng Nghymru⁵. Mae cam-drin domestig yn fater o bwys i bobl hŷn ac, yn yr un modd â dioddefwyr trais a chamdriniaeth eraill, gall ffactorau eraill sy'n gwneud pobl yn agored i niwed ac anghenion cymhleth eraill fel salwch meddwl ac anabled gymhlethu'r profiad hwn.

Yn yr astudiaeth gynrychioliadol gyntaf o'i math, canfu arolwg cyffredinrwydd cenedlaethol o bobl 66 oed neu hŷn a gyhoeddwyd yn 2007, fod 2.6% o'r bobl a arolygwyd wedi nodi eu bod wedi cael eu cam-drin gan aelod o'r teulu, ffrind agos neu weithiwr gofal yn ystod y flwyddyn ddiwethaf. Esgeulustod oedd y ffurf fwyaf cyffredin ar gam-drin, wedyn cam-drin ariannol, ac roedd menywod yn fwy tebygol o roi gwybod am brofiad o gam-drin neu esgeulustod.⁶

Yn ôl yr un adroddiad cyfradd yr achosion o gam-drin pobl hŷn yng Nghymru y rhoddir gwybod amdanynt yw 3.1%. Gan ddefnyddio amcangyfrifon o boblogaeth Cyfrifiad 2013, mae hyn yn cyfateb i tua 26,000 o bobl hŷn gyda galluedd meddyliol yng Nghymru sy'n cael eu cam-drin neu eu hesgeuluso mewn rhyw ffordd.

Mapiodd yr astudiaeth "Access to Justice" a gynhaliwyd yn Abertawe lle mae 25% o'r boblogaeth yn bobl hŷn, ddigwyddiadau yn ymwneud â cham-drin pobl hŷn yn seiliedig ar atgyfeiriadau at asiantaethau lleol.⁷ Mae'r astudiaeth yn dangos, fel gyda mathau eraill o gam-drin a thrais, fod dioddefwyr hŷn sy'n cael eu cam-drin yn fwy

¹ Zerk, R. (2015) 'Barriers to disclosure in later life', papur i'w gyflwyno yn y XXXVIII Cynghrair Ryngwladol ar y Gyfraith ac Iechyd Meddwl, Ffina, 15fed Gorffennaf 2015.

² User guide to crime statistics for England and Wales (Oct 2015) www.ons.gov.uk/ons/guide.../crime.../user-guide-to-crime-statistics.pdf

³ Blood, I. (2004) Older women and domestic violence, London: Help the aged.

⁴ Greenan, L. (2004) Violence against women a literature review commissioned by the national group to address violence against women. Safer Scotland: Yr Alban

⁵ Robinson (2012) Task and Finish report for the Welsh Government on legislation to end violence against women, domestic abuse and sexual violence. Dadgyfunir y ffigurau o Arolwg Troseddau Cymru a Lloegr (CSEW) Arolwg Troseddau Prydain gynt.

⁶ <http://assets.comicrelief.com/cr09/docs/elderabuseprev.pdf>

⁷ Clarke et al (2012) cyfeirnodwyd yn Berry V (2014) (Adeiladu Ymatebion Effeithiol: Adolygiad Annibynnol o Wasanaethau Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol yng Nghymru).

tebygol o lawer o fod yn fenywod; o blith y 131 o ddiodefwyr a nodwyd, roedd 95 yn fenywod a 36 yn ddyinion. Roedd gan bron draean o'r diodefwyr anabledd.⁸

Ystyriodd adroddiad arall ddata a gasglwyd o ffeiliau'r heddlu ynghylch digwyddiadau'n ymwneud â thrais rhwng partneriaid agos yn cynnwys menywod 60 oed a throsodd. Nid nod yr astudiaeth hon oedd cyflwyno data cyffredinrwydd dibynadwy ar y raddfa yr oedd pobl hŷn yn cael eu cam-drin, ond ystyriodd y croestoriad rhwng y math hwn o gam-drin a ffactorau eraill sy'n gwneud pobl yn agored i niwed, er enghraifft, salwch meddwl a chorfforol, cam-drin alcohol ac ati a chanfu gorgyffwrdd sylweddol rhwng cam-drin pobl hŷn a'r materion hyn.⁹

Mae pobl hŷn â dementia yn fwy tebygol o gael eu cam-drin na phobl hŷn nad yw'r cyflwr hwn arnynt.¹⁰ Mae'r tebygolrwydd mor sylweddol fel y dylid ystyried hyn yn ffactor risg sy'n gysylltiedig â'r tebygolrwydd o gam-drin (gweler yr adran ar nodi risgiau ar dudalen 25).

Mae data ar Adolygu Dynladdiadau Trais Domestig sy'n dod i'r amlwg yn dangos bod nifer gynyddol o bobl hŷn (60+ oed) yn ddiodefwyr dynladdiadau domestig. Yn 2013/14 cafwyd 20 o ddiodefwyr benywaidd a 5 o ddiodefwyr gwrywaidd yng Nghymru a Lloegr 60+ oed, sef 21.3% o holl achosion Adolygu Dynladdiadau Trais Domestig (o gymharu â 16 i gyd yn 2011/2012 a'r un nifer yn 2012/2013).¹¹

Ymhlith pobl hŷn, gall cam-drin hefyd gynnwys plentyn sy'n oedolyn yn cam-drin ei rieni, rhieni-yng-nghyfraith, partneriaid agos neu gyn-bartneriaid, ac wyrion ac wyresau. Mewn astudiaeth yn yr Unol Daleithiau gan Smith yn 2013 a wnaeth gynnwys sampl o N=13,220, cafodd tri o bob deg diodefwr oedrannus 65 oed neu hŷn eu cam-drin gan eu plentyn neu eu hwyr/wyres eu hunain. Dangosodd astudiaeth lai, ansoddol (N=131) yng Nghymru¹² fod meibion a merched a oedd yn oedolion yn targedu eu rhiant/rhieni yn fwriadol a dogfennwyd bod 21% o'r sampl yn cael eu cam-drin mewn mwy nag un ffordd.

⁸ (Walby ac Allen, 2004; Hester, 2013).

⁹ (Penhale a Goreham, 2013) cyfeirnodwyd yn Berry V (2014) (Adeiladu Ymatebion Effeithiol: Adolygiad Annibynnol o Wasanaethau Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol yng Nghymru).

¹⁰ Downes, C et al (2013) Abuse of Older People with Dementia: A review. NCPOP, Coleg Prifysgol Dulyn

¹¹ Ffynhonnell: Mynegai Dynladdiadau, y Swyddfa Gartref

¹² Clarke, A., Williams, J, Wydall, S. (ar ddod yn 2015) 'Access to justice for victims-survivors of elder abuse' *Social Policy and Society Cambridge Journal* gweler y

ddolen: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9709678&fileId=S1474746415000202>

Nodweddion cam-drin domestig fel y'u profwyd gan bobl hŷn.

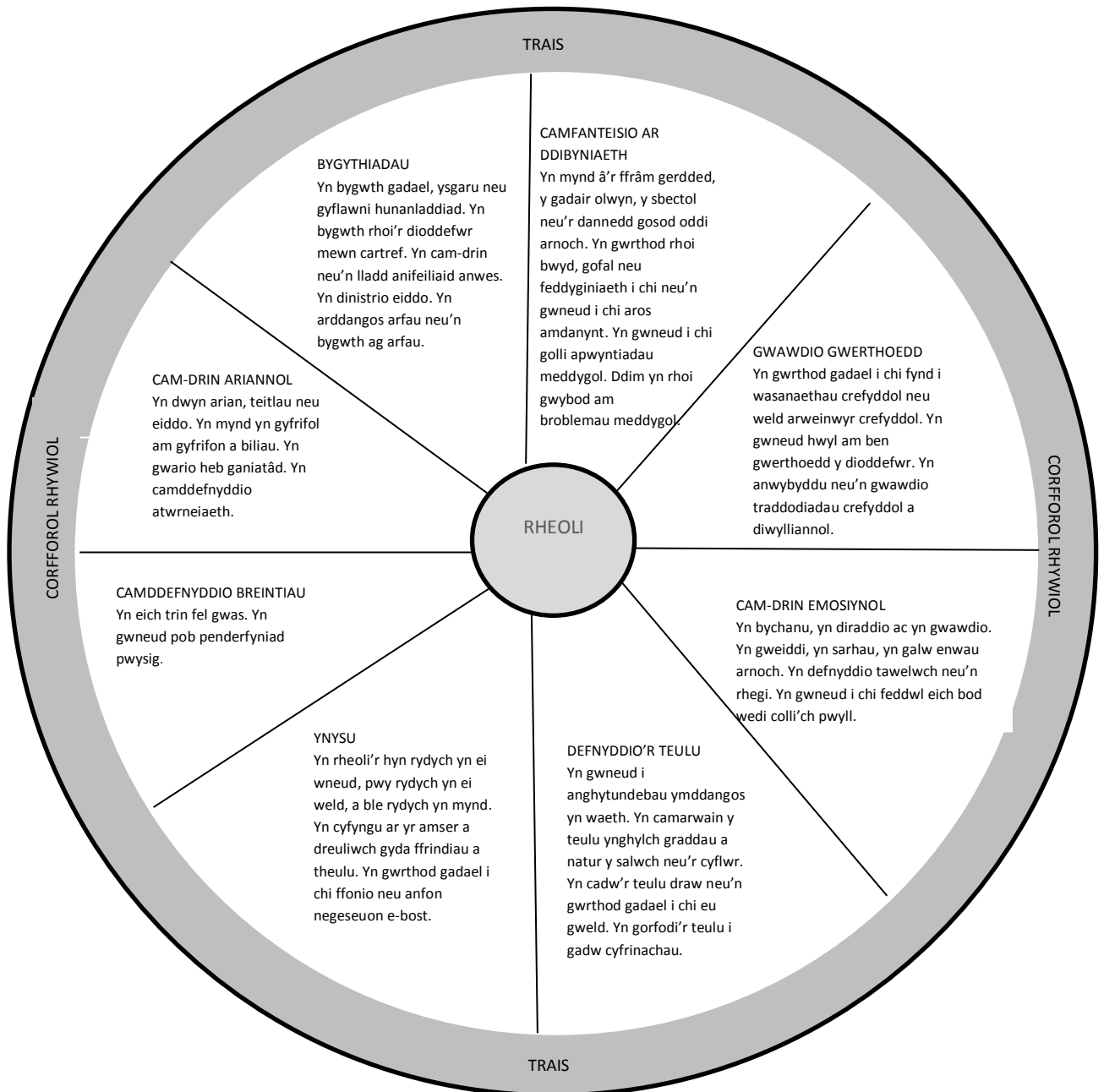
Mae pob math o gam-drin domestig yn cael effaith ddwys ar y rhai sy'n ei brofi, gan arwain at ganlyniadau byrdymor a hirdymor i iechyd meddwl a lles yr unigolyn, risg gynyddol o anaf corfforol ac, mewn rhai achosion, marwolaeth. Gall canlyniadau cam-drin arwain at ddigartrefedd, ynysu ac allgáu cymdeithasol hirdymor.

Gall y cam-drin a brofir gan bobl hŷn amrywio o gam-drin emosiynol, i gam-drin ac esgeulustod corfforol, rhywiol, ariannol, a seicolegol. Bydd llawer o ddiodefwyr yn aml yn profi cyfuniad o'r ymddygiadau hyn. O blith yr holl droseddau treisgar cam-drin domestig sydd â'r gyfradd uchaf o erledigaeth dro ar ôl tro.¹³

Mae Olwyn Duluth (isod) yn amlygu'r strategaethau niferus y bydd camdrinwyr yn eu defnyddio i reoli diodefwyr hŷn sy'n cael eu cam-drin. Mae'n ddarlun eglurhaol defnyddiol o ddynmeg gyffredin cydberthnasau camdriniol.¹⁴

¹³ Y Swyddfa Gartref, Gorffennaf 2002;

¹⁴ Prosiect Ymyrryd mewn Achosion o Gam-drin Domestig, Duluth, Minnesota. Wedi ei addasu ar gyfer Sojourn, 1992.

Yn aml, cyfeirir at gam-drin domestig, fel cam-drin plant, fel niwed ‘cudd’ am fod dioddefwyr sy’n cael eu cam-drin yn aml yn ofni rhoi gwybod am y cam-drin oherwydd yr hyn y gallai achosi i’w camdriniwr ei wneud. Bydd y rhai sy’n eu cam-drin yn ceisio mynnu cael rheolaeth eto dros eu dioddefwyr os dônt yn ymwybodol o newid mewn ymddygiad. Mae dioddefwyr yn aml yn aros mewn cydberthynas am eu bod yn ofni’r hyn y gall y sawl sy’n eu cam-drin ei wneud iddynt hwy neu i aelodau eraill o’r teulu pe baent yn ceisio gadael. Mae llawer o ddiodesfwr sy’n cael eu cam-drin hefyd yn teimlo rhyddhad ar yr adegau pan ddaw’r cam-drin i ben ac yn gobeithio y bydd eu hamgylchiadau yn gwella ac y daw’r patrwm o gam-drin i ben. Mae’r risg o farwolaeth ar ei mwyaf pan fydd y diodesfwr yn ceisio gadael yr un sy’n eu cam-drin¹⁵ ac am gyfnod ar ôl gwahanu.

Mae’r profiad o gam-drin domestig ymhlith pobl hŷn yn amrywio; i rai bydd eu partner wedi eu cam-drin am flynyddoedd lawer, bydd y gamdriniaeth i eraill yn nodwedd ar gydberthynas newydd a ddechreuwyd yn ddiweddarach mewn bywyd, efallai eu bod yn cael eu cam-drin gan aelod o’r teulu ac, i rai, byddant wedi dechrau cael eu cam-drin ar ôl tyfu’n hŷn a/neu’n eiddil neu â nam gwybyddol.

Fel gyda mathau eraill o gam-drin domestig, gall trais a chamdriniaeth a brofir gan bobl hŷn gynnwys rheolaeth orfodol dros rywun ac mae’n aml yn cynnwys hyn.

Gall ymddygiad o reoli neu orfodi fod ar sawl ffurf ond mae’n aml yn cynnwys patrwm o gam-drin parhaus neu fynych. Gall cam-drin o’r fath ymddangos yn weithred arferol neu “lefel isel” i bobl o’r tu allan ond bydd ei arwyddocâd cudd i’r diodesfwr yn aml yn achosi pryder ac ofn. Gall hefyd greu amgylchedd lle mae’r diodesfwr yn derbyn bod yr ymddygiad cynyddol niweidiol yn normal.

Gall camdrinwyr fod yn greadigol yn y ffordd y maent yn rheoli, yn cam-drin neu’n bychanu eu partneriaid a hefyd o ran y canlyniadau sy’n deillio o anufuddhau. Dylai staff sy’n delio â digwyddiadau sy’n ymwneud â cham-drin domestig fod yn effro i batrymau ymddygiad a allai fod yn ymddygiad sy’n rheoli neu’n gorfodi.

Fel arfer mae rheolaeth orfodol yn bersonol, yn yr ystyr ei bod yn golygu rhywbeth i’r diodesfwr hyd yn oed pan na fydd yr ystyr yn amlwg i unrhyw un arall. Gall nodweddion unigol fel anabledd, aelodaeth o gymuned gaeedig neu ymylol, neu o fod yn rhywun nad yw’n siarad Saesneg, gynyddu’r risg o wneud i ddiodesfwr deimlo’n ynysig a’i gwneud yn haws i’r cyflawnwr sefydlu ymddygiad sy’n rheoli neu’n gorfodi.

¹⁵ Campbell, J. C., Webster, D., Koziol-McLain, J., Block, C., Campbell, D., Curry, M. A., ... a Laughon, K. (2003). Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American journal of public health*, 93(7), 1089-1097.

Mae enghreifftiau o ymddygiad sy'n rheoli neu'n gorfodi yn cynnwys¹⁶:

- beirniadaeth gyson;
- bychanu;
- ymddygiad cenfigennus neu feddiannol, e.e. galwadau ffôn mynych i gadarnhau ble mae'r dioddefwr a beth mae'n ei wneud, neu edrych ar weithgarwch y dioddefwr o ran ei ffôn neu ei gyfrif e-bost;
- bygwth hunanladdiad/dynladdiad/neu ladd aelodau o'r teulu;
- bygythiadau neu hunan-niwed gwirioneddol;
- bygwth niweidio anifeiliaid anwes;
- rheoli arian y teulu, atal neu gyfyngu ar allu'r dioddefwyr i gael gafael ar arian;
- ynysu'r dioddefwr drwy beidio â chaniatáu iddo ymweld â ffrindiau a theulu neu i'r teulu neu ffrindiau ymweld ag ef;
- cyfyngu ar symudiadau dioddefwr, e.e. eu cadw mewn ystafell, a gorfod rhoi cyfrif am eu hamser;
- dweud wrth ddiodefwyr beth i'w wisgo neu sut i wneud eu gwallt;
- dweud wrth ddiodefwyr beth yw'r drefn neu'r amserlen, e.e. amseru teithiau siopa;
- atal cyfathrebu, e.e. llythyrau, negeseuon neu alwadau ffôn

Mae cydnabod ymddygiad sy'n gorfodi neu'n rheoli fel rhan o gamdriniaeth ddomestig pobl hŷn yn bwysig iawn. Fodd bynnag, er y gall rhai cyflawnwyr orfodi a gweithredu'n fwriadol, gall eraill ymateb i amgylchiadau lle na allant ymdopi â lefel y gofal sydd ei hangen ar eu partner neu eu rhiant, neu efallai fod achos clinigol - o ganlyniad i ddemtia/clefyd Alzheimer. Ceir llai o ddefnydd o dechnegau rheoli a gorfodi efallai os yw'r ymddygiad treisgar o ganlyniad i esgeulustod anfwriadol neu'r straen sefyllfaol emosiynol a brofir gan y gofalwr.

Y rhai sy'n gofalu ac sy'n cael eu cam-drin

Gall sefyllfa godi lle mae rhywun hŷn yn gofalu am yr un sy'n cam-drin, a'i fod yn teimlo bod dyletswydd arno i barhau i ofalu amdano, er ei fod yn cael ei gam-drin ganddo.

Er y gall y sefyllfa hon godi oherwydd dynameg cam-drin domestig a ddeallir yn gyffredin ac y gallai'r cam-drin fod yn bodoli cyn i'r rôl gofalu ddechrau, mae ei debygolrwydd yn cynyddu yn yr achosion canlynol:

- pan fydd gan y person anghenion iechyd a gofal sy'n mynd y tu hwnt i allu'r gofalwr i'w diwallu, yn enwedig os ydynt wedi bodoli ers peth amser;
- pan nad yw'n ystyried anghenion y gofalwr nac aelodau'r teulu;
- pan fydd yn trin y gofalwr heb barch na chwarteisi;
- pan fydd yn gwrthod help a chymorth o'r tu allan; gan gynnwys seibiannau;
- pan fydd yn gwrthod cael ei adael ar ei ben ei hun yn ystod y dydd neu'r nos;

¹⁶ Noder na fwriedir i'r rhestr hon fod yn gynhwysfawr ond mae'n dangos enghreifftiau cyffredin o ymddygiad sy'n gorfodi.

- pan fydd ganddo reolaeth dros adnoddau ariannol, eiddo a threfniadau byw;
- pan fydd yn cyfleu ymddygiad camdriniol, ymosodol neu frawychus;
- pan fydd ganddo hanes o gam-drin sylweddau, neu y canfyddir bod ganddo ymddygiad anarferol neu dramgwyddus;
- pan na fydd yn deall ei weithredoedd na'i effaith ar y gofalwr;
- pan fydd yn ddig ynglŷn â'i sefyllfa ac yn ceisio cosbi eraill amdani;
- pan fydd wedi gofyn am help neu gymorth ond nad oedd yn cyrraedd y trothwyon;
- gwaethygir y sefyllfa ofalu gan effaith natur a graddau'r ynysu emosiynol a/neu gymdeithasol y gofalwr neu'r person sy'n cael cymorth.

Byw mewn cartref treisgar

Efallai na fydd person hŷn yn cael ei gam-drin yn uniongyrchol ond yn cael ei amlygu iddo yn ei amgylchedd teuluol, er enghraifft, pobl hŷn sy'n byw mewn cartref teuluol lle mae un aelod o'r teulu yn dioddef fwyaf, neu'n lle mae'n cael ei dargedu gan gyflawnwr sy'n cam-drin aelod o'i deulu. Mae'n bwysig cydnabod y gall amlygiad o'r fath i gamdriniaeth achosi niwed byrdymor a hirdymor neu hyd yn oed farwolaeth. Mae hefyd yn ein hatgoffa am rywbeth pwysig, sef mai ymagwedd teulu cyfan yw'r un orau i weithwyr proffesiynol ei mabwysiadu er mwyn diwallu anghenion pob aelod o'r teulu, gan gynnwys y rhai ag anghenion gofal.

Annibyniaeth a hunan-barch

Er bod colli annibyniaeth a hunan-barch isel yn effeithio ar lawer o bobl hŷn sy'n dioddef cam-drin domestig, efallai y bydd pobl ag anghenion gofal a chymorth a gaiff eu gorfodi a'u rheoli gan ofalwyr neu aelodau o'r teulu yn ei chael hi'n fwy anodd cydnabod mai achos o gam-drin yw eu profiad hwy.

Maent yn fwy tebygol o feio eu hunain neu eu hanghenion am y gamdriniaeth. Efallai eu bod yn ofni colli annibyniaeth y brwydrwyd yn galed amdani; neu'n ofni colli balchder ac yn ofni methu â rheoli eu cyflwr.

Hefyd, gall pobl sy'n ddibynnol ar becynnau gofal neu gynorthwyyr personol deimlo bod eu hopsiynau hyd yn oed yn fwy cyfyngedig, gan ofni y bydd yn amhosibl mynd â'r gwasanaethau gyda hwy os gwnânt adael cydberthynas a/neu symud ardal.

Hyder mewn gwasanaethau

Bydd gan rai pobl hŷn gydberthnasau da ac ymddiriedus â gweithwyr proffesiynol a all eu helpu i gofnodi a delio â cham-drin domestig. Fodd bynnag, efallai na fydd eraill yn ymddiried mewn asiantaethau i ymateb yn effeithiol neu byddant yn ofni colli mwy o annibyniaeth neu newid. Efallai y bydd angen mwy o amser ar bobl hŷn sydd â'r pryderon hyn a bydd angen iddynt feithrin ymddiriedaeth a hyder. Bydd angen dangos hefyd mewn modd cadarnhaol y cânt eu cefnogi cyn iddynt ddatgelu rhywbeth i weithwyr proffesiynol, a mynd ymlaen i ystyried eu hopsiynau.

Bod yn agored i niwed a stigma

Gyda stereoteipio ar sail oedran, gwelir pobl hŷn yn aml fel rhai sydd wedi'u hanafu, sy'n anhapus, yn isel eu hysbryd neu ag anawsterau eraill, oherwydd iechyd neu anghenion gofal cymdeithasol. Wrth ddefnyddio dull cyfannol, dylai gweithwyr proffesiynol gymryd gofal mawr i asesu pobl hŷn mewn ffordd sy'n osgoi llunio barn yn seiliedig ar eu disgwyliadau eu hunain o anghenion pobl hŷn a'r gwasanaethau sydd eu hangen arnynt.

Gall pobl hŷn fod yn fwy agored i niwed corfforol, yn fwy ynysig yn gymdeithasol ac yn teimlo na allent ddianc i'r un graddau ag y gallai pobl iau ei wneud. Hefyd, gall y camdriniwr fod yno drwy'r amser.

Lle mae person hŷn wedi dod i gysylltiad agos â gweithwyr proffesiynol oherwydd ffactorau ychwanegol sy'n ei wneud yn agored i niwed, os nad yw wedi datgelu'r cam-drin (am na ofynnwyd iddo, am nad oedd yn barod i ddweud neu am fod y cam-drin wedi gwaethygu) gall fod â gormod o gywilydd i godi'r pwnc yn awr. Os oes rhywun wedi cael ei gam-drin ar hyd ei fywyd, gall deimlo stigma neu gywilydd ei fod wedi cadw'r peth yn gyfrinach cyhyd.

Y rhai sy'n cam-drin pobl hŷn

Er y gall pobl hŷn fod wedi cael eu cam-drin gan bartner ar hyd eu bywyd neu mewn cydberthnasau newydd, mae hyd at draean o'r cam-drin a brofir gan bobl hŷn yn cael ei gyflawni gan aelodau o'r teulu heblaw am bartneriaid neu gyn-bartneriaid.¹⁷

Gall hyn fod yn gysylltiedig â newid yn nynameg y gydberthynas rhwng plentyn sy'n oedolyn a'r rhiant hŷn, gall fod yn gysylltiedig â chyd-ddibyniaeth a rhywun hŷn yn dibynnu ar y camdriniwr am ei ofal llawn amser. Gall newidiadau mewn trefniadau byw olygu bod y person hŷn yn cael ei dargedu gan fwy nag un cyflawnwr, er enghraifft mab a merch-yng-nghyfraith.

Mae'r rhan fwyaf o'r deunydd darllen ar gamdrinwyr domestig yn canolbwyntio ar ymddygiad gorfodol rhagfwiadol ac roedd y diffiniad hwn yn gymwys i brofiad llawer o bobl hŷn o gam-drin. Fodd bynnag, wrth ystyried y ddynameg rhwng y dioddefwr a'r cyflawnwr yng Ngwerthusiad Mynediad i Gyfiawnder, nodwyd dau fath cyffredinol o ymddygiad gan gyflawnwr: ymddygiad adweithiol gan gyflawnwr (anfwriadol, wedi ei achosi gan aelodau o'r teulu yn cael anhawster i ymdopi â gofalu am aelod o'r teulu) ac ymddygiad rhagweithiol gan gyflawnwr (bwriadol a gorfodol o bosibl). Mae canfyddiadau o'r fath wedi cael eu gweld eto mewn ymchwil ddilydol.¹⁸

Mae ymddygiad adweithiol gan gyflawnwr yn disgrifio ymddygiad camdriniol sy'n digwydd am fod cyflawnwyr yn ymateb yn negyddol i'w hamgylchiadau bywyd cyffredinol eu hunain a/neu am na allant ymdopi â gofalu am rywun hŷn yn ddyddiol. Yn y sampl ymchwil fechan, roedd 48% o feibion a 40% o ferched yn y categori adweithiol.

Ni ddylid byth danbwysleisio effaith cam-drin domestig ar bobl hŷn, p'un a yw ymddygiad y cyflawnwyr yn rhagweithiol neu'n adweithiol. Dylai gwasanaethau gael eu darparu ar gyfer y person hŷn yn y ddau achos.

Dylid ystyried gwasanaethau i'r cyflawnwr hefyd. Ar gyfer y rhai y mae eu hymddygiad yn adweithiol gall hyn olygu ailasesu'r trefniadau gofal a chymorth ychwanegol. Ym mhob achos dylid ystyried rhoi ymyriadau cam-drin domestig arbenigol ar waith.

¹⁷ Smith 2012

¹⁸ Clarke, A., Williams, J, Wydall, S. (ar ddod yn 2016) 'Access to justice for victims of elder abuse' *Social Policy and Society Cambridge Journal (now in early view)*; Davies, R., Collins, M., Netana, C., Folkes, L., Jenkins, R., Tombs, M., Kaye, A. Stackhouse, B. ac Evans, C. (2011), Exploring the Motivations of Perpetrators Who Abuse Vulnerable Adults, Casnewydd: Prifysgol Cymru, http://udid.research.glam.ac.uk/media/files/documents/2012-10-11/Final_Report_post_peer_review_June_2012.pdf (cyrchwyd 26 Mawrth 2013).

Rhaglenni newid ymddygiad i ddynion sy'n defnyddio trais ac yn cam-drin eu cyn-bartneriaid yw Rhaglenni Atal Trais Domestig (neu raglenni cyflawnwyr trais domestig fel y'u gelwir hefyd). Cânt eu rhedeg mewn grwpiau bach sy'n ceisio:

- helpu dynion i roi'r gorau i fod yn dreisgar ac yn gamdriniol
- eu helpu i ddysgu sut i ddwyn perthynas â'u partneriaid mewn ffordd barchus a chyfartal
- dangos ffyrdd o ddelio ag anawsterau yn eu cydberthnasau mewn ffordd nad yw'n gamdriniol a dangos iddynt sut i ymdopi â'u dicter
- cadw eu partner yn fwy diogel

Dylai pob rhaglen cyflawnwyr trais domestig gael gwasanaeth atodedig i bartneriaid sy'n cynnig gwybodaeth a chymorth. Yn wir, mae rhaglen cyflawnwyr trais domestig heb wasanaeth o'r fath ar gyfer y fenyw sydd wedi dioddef y gamdriniaeth yn debygol o gynyddu'r risgiau mewn perthynas â hi yn hytrach na'i gwneud yn fwy diogel.

Lluniwyd y rhan fwyaf o raglenni cyflawnwyr trais domestig ar gyfer dynion mewn cydberthnasau heterorywiol. Mae rhai o'r rhaglenni hyn hefyd yn gweithio gyda menywod (mewn cydberthnasau heterorywiol neu gyda phartneriaid o'r un rhyw) a chyda dynion hoyw/deurywiol. I gael rhagor o wybodaeth ffoniwch y Llinell Ffôn Respect ar 0808 802 4040.¹⁹

¹⁹ <http://respect.uk.net/work/work-perpetrators-domestic-violence/>

Grwpiau amrywiol ac ymylol

Pobl hŷn o gymunedau Pobl Dduon a Lleiafrifoedd Ethnig

Caiff achosion o gam-drin domestig a thrais rhywiol ymhlith pobl hŷn o gymunedau Pobl Dduon a Lleiafrifoedd Ethnig (BME) yn y boblogaeth gyffredinol eu tangofnodi. Ymhlith rhai o'r rhwystrau ychwanegol i gofnodi a wynebir ganddynt mae'r canlynol:

- rhwystrau iaith;
- anrhydedd y teulu, gwarth a stigma;
- ofn y caiff cyfrinachedd ei dorri;
- hiliaeth, canfyddedig neu wirioneddol;
- credoau ac arferion diwylliannol; ofn gael eu gwrthod gan eu cymuned;
- ofn trais ar sail 'anrhydedd' fel y'i gelwir.²⁰

Pobl hŷn sy'n Lesbiaidd, Hoyw, Deurywiol a Thrawsrywiol (LGBT)

Mae pobl LGBT yn tueddu i dangofnodi achosion o drais a cham-drin. Prin yw'r dystiolaeth sydd ar gael ynglŷn â phobl LGBT hŷn ond credir mai rhai o'r rhwystrau ychwanegol sy'n atal pobl LGBT rhag cofnodi achosion yn gyffredinol yw:

- diffyg gwybodaeth neu gydnabyddiaeth ganfyddedig neu wirioneddol gan weithiwr proffesiynol o gam-drin yng nghydberthnasau pobl LGBT;
- diffyg gwybodaeth a chyswllt â gwasanaethau sy'n croesawu LGBT;
- profiad hanesyddol pobl hŷn o homoffobia a'r ffaith eu bod yn credu mai hyn yw'r peth arferol a bod bywydau rhywiol y bobl hynny wedi bod yn anghyfreithlon (dynion hoyw a deurywiol);
- diffyg sicrwydd ynghylch eu cyfeiriadedd rhywiol neu eu hunaniaeth o ran rhywedd a/neu eu gallu i fod yn agored ynglŷn â hyn i eraill;
- beio eu hunain mewn perthynas â'u profiad o gam-drin;
- wynebu tactegau rheoli gan y cyflawnwr sy'n canolbwyntio ar gyfeiriadedd rhywiol yr unigolion neu eu hunaniaeth o ran rhywedd, fel bygwth datgelu cyfeiriadedd rhywiol rhywun;
- pryder y gall eu cyfeiriadedd rhywiol gael ei ddatgelu'n ddamweiniol i eraill os byddant yn defnyddio gwasanaethau ac y gall hynny arwain at ffurfiau ar gam-drin, fel troseddau casineb neu gamdriniaeth homoffobig/deuffobig/trawsffobig gan bobl eraill yn eu cymuned;
- heterorywioldeb tybiedig o fewn y gwasanaethau a ddarperir - darpariaeth heteronormadol;
- canfyddiad o lefel annigonol o wybodaeth a sgiliau amrywiaeth proffesiynol;
- canfyddiad fod y darparwr gwasanaethau yn lleihau profiad pobl LGBT o gam-drin.²¹

²⁰ Daw'r adran o (2015) CLIL ac ADASS, Adult Safeguarding and domestic abuse: A guide to support practitioners and managers. Ail argraffiad. Tud.20

²¹ Harvey S (2014) Barriers faced by Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Accessing Domestic Abuse, Stalking, Harassment and Sexual Violence Services, Llywodraeth Cymru.

2. Darparu ymateb effeithiol i bobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig

Mae'r siart lif isod yn ceisio cysoni dyletswyddau statudol sydd eisoes yn bodoli neu sydd yn yr arfaeth a all ymwneud â phobl hŷn, ag arfer da mewn perthynas â cham-drin domestig.

Mae'r siart lif yn cyfeirio at y "ddyletswydd i adrodd" a'r "ddyletswydd i ymholi" o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 ("Deddf 2014"). Daw'r dyletswyddau a'r gofynion statudol perthnasol o dan Ddeddf 2014 i rym ym mis Ebrill 2016.

Ategir y dyletswyddau hyn gan bŵer i wneud cais i'r llysoedd am Orchymyn Amddiffyn a Chynorthwyo Oedolion. Bydd y Gorchymyn yn galluogi swyddog awdurdodedig sydd â'r sgiliau a'r profiad gofynnol i sicrhau mynediad i eiddo er mwyn siarad yn breifat â'r oedolyn yr amheuir ei fod yn wynebu risg er mwyn penderfynu a yw'n gwneud penderfyniadau o'i wirfodd, a yw'n wynebu risg a pha gamau gweithredu, os o gwbl, y dylid eu cymryd.

Cyn gwneud Gorchymyn, rhaid i ynad heddwch fod yn fodlon bod achos rhesymol dros amau bod yr oedolyn yn wynebu risg; bod angen cael mynediad i asesu'r risgiau; ac na fydd ymarfer y pŵer mynediad yn golygu y bydd yr oedolyn mewn mwy o berygl o gael ei gam-drin neu ei esgeuluso.

Gellid defnyddio'r siart lif hefyd wrth weithio gydag unrhyw oedolyn sy'n bodloni'r diffiniad o "oedolyn sy'n wynebu risg" o dan Ddeddf 2014.

Yn ôl Adran 126 o Ddeddf 2014 mae "oedolyn sy'n wynebu risg" yn oedolyn:

- (a) sy'n cael, neu sy'n wynebu risg o gael, ei gam-drin neu ei esgeuluso,
- (b) y mae arno anghenion am ofal a chymorth (p'un a yw'r awdurdod yn diwallu unrhyw un neu rai o'r anghenion hynny ai peidio), ac
- (c) nad yw'n gallu, o ganlyniad i'r anghenion hynny, amddiffyn ei hun rhag cael, neu'r risg o gael, ei gam-drin neu ei esgeuluso.

Os oes gan awdurdod lleol sail resymol dros gredu bod person o fewn ei ardal (p'un a yw'n preswyllo fel arfer yno ai peidio) yn oedolyn sy'n wynebu risg, rhaid iddo -

- (a) gwneud unrhyw ymholiadau (neu beri iddynt gael eu gwneud) y mae'n credu eu bod yn angenrheidiol i'w alluogi i benderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau (p'un ai o dan y Ddeddf hon neu fel arall) ac, os felly, pa gamau a chan bwy, a
- (b) penderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau o'r fath.

Mae Adran 128 yn amlinellu'r ddyletswydd i hysbysu am oedolion sy'n wynebu risg

(1) Os oes gan bartner perthnasol awdurdod lleol sail resymol dros gredu bod person yn oedolyn sy'n wynebu risg, a'i bod yn ymddangos bod y person hwnnw o fewn ardal yr awdurdod, rhaid iddo hysbysu'r awdurdod lleol am y ffaith honno.

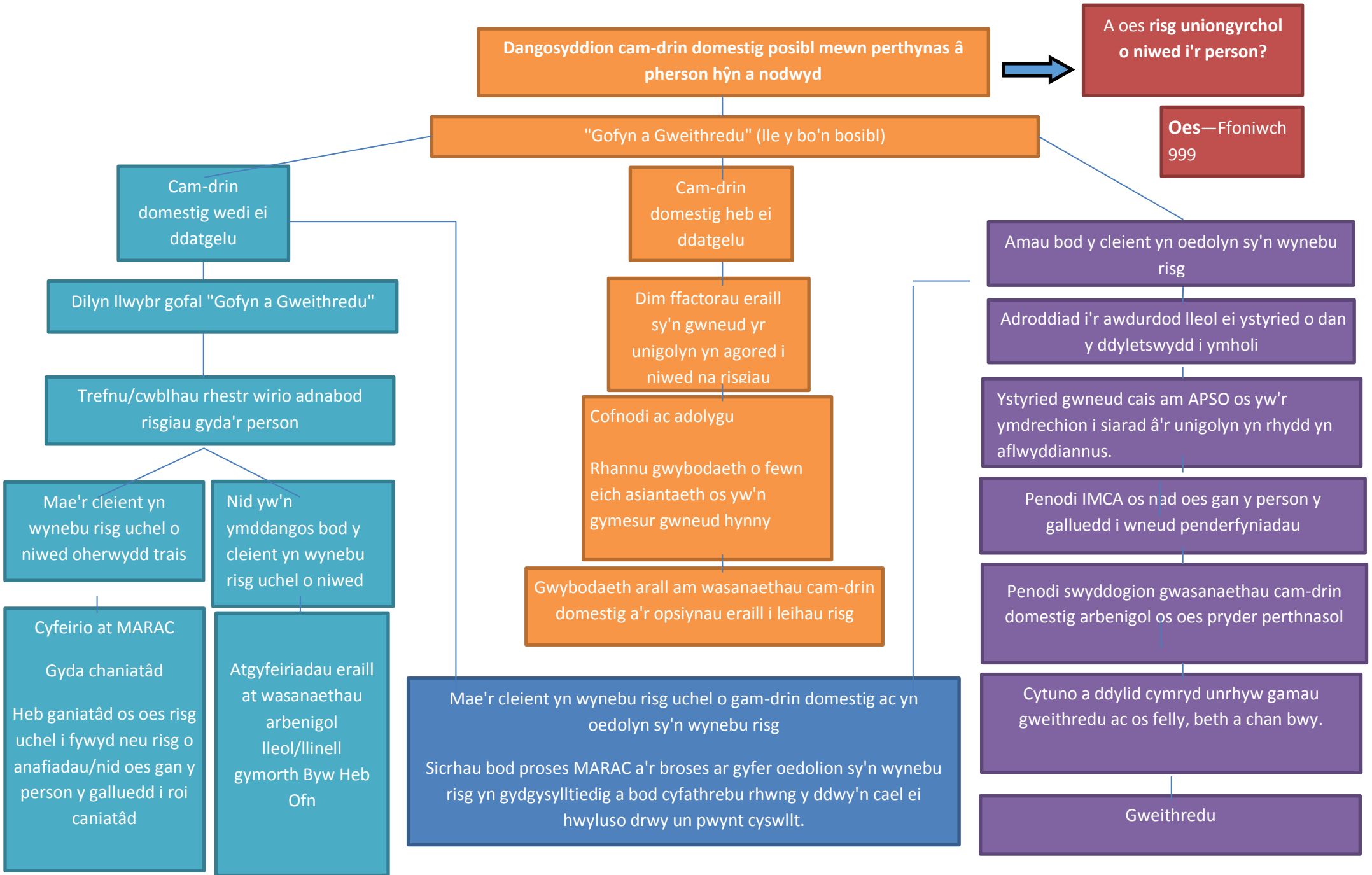
(2) Os yw'n ymddangos bod y person, y mae gan y partner perthnasol sail resymol dros gredu bod y person hwnnw yn oedolyn sy'n wynebu risg, o fewn ardal awdurdod lleol ac eithrio un y mae'n bartner perthnasol iddo, rhaid iddo hysbysu'r awdurdod lleol arall hwnnw.

(3) Os oes gan awdurdod lleol sail resymol dros gredu bod person o fewn ei ardal ar unrhyw adeg yn oedolyn sy'n wynebu risg a'i fod yn byw neu'n bwriadu byw yn ardal awdurdod lleol arall (neu awdurdod lleol yn Lloegr), rhaid iddo hysbysu'r awdurdod arall hwnnw.

Fel y'i hamlinellir yn adran 162 o Ddeddf 2014, mae partner perthnasol i awdurdod lleol yn cynnwys:

- y corff plismona lleol a phrif swyddog yr heddlu dros ardal heddlu y mae unrhyw ran ohoni o fewn ardal yr awdurdod lleol;
- unrhyw awdurdod lleol arall y mae'r awdurdod yn cytuno y byddai'n briodol cydweithredu ag ef o dan yr adran hon;
- yr Ysgrifennydd Gwladol i'r graddau y mae'r Ysgrifennydd Gwladol yn cyflawni swyddogaethau o dan adrannau 2 a 3 o Ddeddf Rheoli Troseddwy 2007 mewn perthynas â Chymru;
- darparwr gwasanaethau prawf y mae'n ofynnol iddo o dan y trefniadau o dan adran 3(2) o Ddeddf Rheoli Troseddwy 2007 weithredu fel partner perthnasol i'r awdurdod;
- Bwrdd Iechyd Lleol ar gyfer ardal y mae unrhyw ran ohoni o fewn ardal yr awdurdod;
- ymddiriedolaeth GIG sy'n darparu gwasanaethau yn ardal yr awdurdod;
- Gweinidogion Cymru i'r graddau y maent yn cyflawni swyddogaethau o dan Ran 2 o Ddeddf Dysgu a Medrau 2000;
- unrhyw berson, neu berson o unrhyw ddisgrifiad, y bydd rheoliadau yn ei bennu.

Llwybr at gefnogi pobl hŷn y mae cam-drin domestig yn effeithio arnynt

Dangosyddion cam-drin domestig posibl mewn perthynas â pherson hŷn a nodwyd

A oes risg uniongyrchol o niwed i'r person?

"Gofyn a Gweithredu" (Ile y bo'n bosibl)

Oes—Ffoniwch 999

Cam-drin domestig wedi ei ddatgelu

Cam-drin domestig heb ei ddatgelu

Dilyn llwybr gofal "Gofyn a Gweithredu"

Amau bod y cleient yn oedolyn sy'n wynebu risg

Trefnu/cwblhau rhestr wirio adnabod risgiau gyda'r person

Adroddiad i'r awdurdod lleol ei ystyried o dan y ddyletswydd i ymholi

Mae'r cleient yn wynebu risg uchel o niwed oherwydd trais

Nid yw'n ymddangos bod y cleient yn wynebu risg uchel o niwed

Ystyried gwneud cais am APSO os yw'r ymdrechion i siarad â'r unigolyn yn rhydd yn aflwyddiannus.

Cyfeirio at MARAC
Gyda chaniatâd
Heb ganiatâd os oes risg uchel i fywyd neu risg o anafiadau/nid oes gan y person y galluedd i roi caniatâd

Atgyfeiriadau eraill at wasanaethau arbenigol lleol/llinell gymorth Byw Heb Ofn

Penodi IMCA os nad oes gan y person y galluedd i wneud penderfyniadau

Dim ffactorau eraill sy'n gwneud yr unigolyn yn agored i niwed na risgiau
Cofnodi ac adolygu
Rhannu gwybodaeth o fewn eich asiantaeth os yw'n gymesur gwneud hynny
Gwybodaeth arall am wasanaethau cam-drin domestig a'r opsiynau eraill i leihau risg

Penodi swyddogion gwasanaethau cam-drin domestig arbenigol os oes pryder perthnasol

Mae'r cleient yn wynebu risg uchel o gam-drin domestig ac yn oedolyn sy'n wynebu risg
Sicrhau bod proses MARAC a'r broses ar gyfer oedolion sy'n wynebu risg yn gydgyssylltiedig a bod cyfathrebu rhwng y ddwy'n cael ei hwyluso drwy un pwynt cyswllt.

Cytuno a ddylid cymryd unrhyw gamau gweithredu ac os felly, beth a chan bwy.

Gweithredu

a. Nodi achosion o gam-drin

Ni fydd dioddefwyr hŷn cam-drin domestig fel arfer yn datgelu'r cam-drin yn wirfoddol i weithiwr proffesiynol oni ofynnir hynny yn uniongyrchol iddynt. Mae ofn y cyflawnwr, gwarth neu reolaeth orfodol oll yn creu rhwystrau sy'n atal rhywun rhag datgelu'n wirfoddol. Mae pobl hŷn (a llawer o ddiodesfwyr eraill cam-drin domestig) yn aml yn gobeithio y bydd rhywun yn gofyn iddynt a ydynt yn dioddef ac mae'n hysbys bod gwneud ymholiadau proffesiynol o'r fath yn cynyddu nifer yr achosion o gam-drin domestig a nodir. Felly mae'n bwysig bod y rhai sy'n gweithio gyda phobl hŷn yn cael eu hyfforddi i "Ofyn a Gweithredu".

b. "Gofyn a Gweithredu"

Yn ddiweddar, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ymgynghoriad cyhoeddus ar "Gofyn a Gweithredu"; proses ymholi wedi'i dargedu sydd i'w harfer ym mhob rhan o'r Gwasanaeth Cyhoeddus er mwyn nodi trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae'r term ymholi wedi'i dargedu yn disgrifio sefyllfa lle caiff arwyddion o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol eu hadnabod, gan ysgogi gweithiwr proffesiynol i ofyn i'w gleient a oes unrhyw un o'r materion hyn wedi effeithio arno.

I gael rhagor o wybodaeth am "Gofyn a Gweithredu", gweler yr Ymgynghoriad ar ganllawiau statudol drafft ar "Gofyn a Gweithredu" o dan adran 15 o Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015 ac adran 60 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006.²²

Nodau "Gofyn a Gweithredu" yw:

- adnabod mwy o unigolion sy'n profi trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol;
- cynnig atgyfeiriadau ac ymyriadau i rai sy'n cael eu hadnabod, fel y darperir cymorth arbenigol ar sail risg ac angen y cleient;
- dechrau creu diwylliant drwy'r Gwasanaeth Cyhoeddus cyfan lle mae trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn faes busnes sy'n cael ei dderbyn a datgelu'n cael ei ddisgwyl, ei gefnogi, ei dderbyn a'i hwyluso;
- gwella'r ymateb i rai sy'n profi trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ac sydd ag anghenion cymhleth eraill fel camddefnyddio sylweddau ac iechyd meddwl;
- ymgysylltu'n rhagweithiol, ar y cyfle cyntaf posibl, â rhai sy'n agored i niwed a chuddiedig, yn hytrach nag ymgysylltu'n ymatebol yn unig â rhai sydd eisoes mewn argyfwng neu mewn perygl enbyd o gael niwed difrifol.

Cymhwyso Gofyn a Gweithredu gyda phobl hŷn

Dylai "Gofyn a Gweithredu" gael ei gymhwyso yn achos phobl hŷn lle gwelir dangosyddion posibl o gam-drin domestig. Nodir y dangosyddion hyn yn fanwl yn y

²²<http://gov.wales/consultations/people-and-communities/draft-guidance-on-ask-and-act/?skip=1&lang=cy>

canllawiau statudol drafft ar “Gofyn a Gweithredu”. Mae’r dangosyddion yn cynnwys symptomau meddygol (fel iselder, pryder neu boen na ellir ei esbonio’n feddygol), arwyddion sy’n gysylltiedig ag ymarweddiad ac ymddygiad y cleient, gan gynnwys newid agweddol neu ddarn o wybodaeth neu batrwm ymddygiad y dylid holi yn ei gylch (sef “arwyddion”). Ceir tystiolaeth hefyd sy’n awgrymu mewn rhai lleoliadau fod gwneud ymholiadau cyffredin yn briodol gan fod y rheswm dros ymwneud y cleient â’r lleoliad hefyd yn sbardun ar gyfer gwneud ymholiadau mewn perthynas â thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae’r lleoliadau hyn yn cynnwys lleoliadau mamolaeth ac ôl-enedigol, iechyd meddwl a cham-drin plant.

Mae gallu a hyder proffesiynol i wneud ymholiadau’n ddiogel ynghylch profiad posibl o gam-drin domestig neu drais rhywiol yn bwysig iawn wrth weithio gyda phobl hŷn. Mae’n ymyriad pwysig hyd yn oed pan na fydd yn arwain at ddatgelu gan ei fod:

- yn dangos bod y gweithwyr proffesiynol a’r sefydliad yn cymryd yr achos o gam-drin o ddifrif;
- yn gyfle i’r dioddefwr gasglu deunydd i’w ystyried ac sy’n rhoi gwybodaeth iddo neu iddi
- yn gyfle i gynnig gwybodaeth am wasanaethau arbenigol p’un a wneir datgeliad ai peidio.

Er mwyn “Gofyn a Gweithredu” mewn modd effeithiol yn achos pobl hŷn mae’n hollbwysig bod gweithwyr proffesiynol yn ystyried yn ofalus y rhwystrau a all atal pobl hŷn rhag datgelu.

Agweddau Oedraniaethol

Gall agweddau oedraniaethol at bobl hŷn gyfrannu at sefyllfa lle na chaiff cam-drin domestig ymhlith pobl hŷn ei nodi’n gywir gan weithwyr proffesiynol. Gall methu â chydabod ac ymateb yn effeithiol i gam-drin domestig mewn person hŷn arwain at atgyfeiriadau amhriodol a chanlyniadau anniogel o bosibl²³. Mae’n bwysig nad yw ymarferwyr yn stereoteipio nac yn barnu ar gam mewn perthynas â phobl hŷn a’u bod yn ystyried profiadau posibl pobl hŷn mewn ffyrdd tryloyw ac agored.

Ofn y bydd datgelu yn dwysáu’r cam-drin.²⁴

Er bod hyn yn rhwystr cyffredinol i bob un sy’n cael ei gam-drin, mae pobl hŷn yn aml yn fwy dibynnol yn emosiynol, yn ariannol ac yn gorfforol ar y camdriniwr/camdrinwyr na phobl iau mewn sefyllfa gyfatebol oherwydd problemau iechyd sy’n gysylltiedig ag oedran. Un o ganlyniadau’r ddibyniaeth hon yw y bydd pobl hŷn yn amharod i roi gwybod eu bod yn cael eu cam-drin am fod ofn y cânt eu rhoi mewn cartref gofal. Gall hyn hefyd ddylanwadu ar yr hyn y maent yn ei ddatgelu am eu profiad a’r tebygolrwydd y gwnânt leihau graddfa’r cam-drin.^{25 26}

²³ Wydall, S., Zerk, R. Newman, J. 2015. Troseddau yn erbyn, a cham-drin, pobl hŷn yng Nghymru: Cael cymorth a chyfiawnder: cydweithio. Adroddiad a gyflwynwyd i Gomisiynydd Pobl Hŷn Cymru. Ar gael ar-lein yn: <http://bit.ly/1GWvw5A>.

²⁴ Cymorth i Fenywod (2007) *Older women and domestic violence: An overview of the literature*

²⁵ Zerk, R. (2015) ‘Barriers to disclosure in later life’, papur i’w gyflwyno yn y XXXVIII Cynghrair Ryngwladol ar y Gyfraith ac Iechyd Meddwl, Fiena, 15fed Gorffennaf 2015.

Mewn astudiaeth a gynhaliwyd yn 2007²⁷, gyda 134 o ddiodefwyr hŷn a chynrychiolwyr pobl hŷn, mynegodd y rhan fwyaf o'r menywod ofn na fyddent yn cael ymateb cefnogol pe baent yn trafod eu camdriniaeth gydag aelodau o'u teulu.

Gan ddefnyddio "Gofyn a Gweithredu", dylai gweithwyr proffesiynol ystyried pob agwedd ar gam-drin posibl gyda phobl hŷn, bod yn hyderus i ofyn sawl gwaith lle bo angen a sicrhau bod gwybodaeth wrth law ganddynt i'w chynnig i bobl hŷn a lleddfu eu pryderon. Ni ddylid cymryd bod hyn yn golygu y dylid holi unrhyw un y gofynnir y cwestiwn hwn iddo, ond dylid cydnabod y bydd parodrwydd a chyfle diodefwyr posibl i drafod yn amrywio dros amser.

Syniadau am breifatrwydd ynghylch y cartref a chydberthnasau agos.²⁸

Nid yw pobl hŷn, yn fwy felly na phobl iau mewn sefyllfa gyfatebol, am gynnwys asiantaethau yn eu materion preifat oherwydd y cywilydd sy'n gysylltiedig â chael eu cam-drin gan aelod o'r teulu a diffyg hawl ganfyddedig i gael help. Fel gyda phob diodefwyr posibl, gall pobl hŷn deimlo'n fwy hyderus i ddatgelu wrth i'w cydberthynas ag ymarferydd ddatblygu ac wrth iddynt ddod yn fwy ffyddiog.

Teyrngarwch i'r person sy'n defnyddio trais a chamdriniaeth

Canfu astudiaeth yn 2006²⁹ fod amharodrwydd menywod hŷn i ddatgelu i'w meddyg teulu neu i weithwyr proffesiynol eraill eu bod yn cael eu cam-drin yn ymwneud â chanfyddiadau o deyrngarwch, yn enwedig os oedd y camdriniwr neu'r diodefwyr yn ofalwr.

At hynny, mae astudiaethau eraill wedi dangos y gall teuluoedd diodefwyr hŷn cam-drin domestig wadu bod y cam-drin yn digwydd, beio'r diodefwyr neu fod yn wrthwynebus i'r syniad o "chwalu'r teulu".³⁰ Mae astudiaethau pellach wedi nodi nad oes gan ddiodefwyr hyder o bosibl mewn systemau cymorth anffurfiol neu ffurfiol i ddeall y ddynamic gymhleth o ran cydberthnasau rhyngddynt hwy a'r cyflawnwr.³¹

Er mwyn gwneud rhywfaint i ddileu'r rhwystrau hyn, dylid ystyried y pwyntiau canlynol wrth "Gofyn a Gweithredu" mewn perthynas â phobl hŷn sydd wedi profi cam-drin domestig:

²⁶ Scott, M., McKie, L., Morton, S., Seddon, W., Wosoff, F. (2004) Older women and domestic violence in Scotland: 'and for 39 years I got on with it.' Cynhyrchwyd ar gyfer Iechyd yn yr Alban gan y Ganolfan Ymchwil i Deuluoedd a Chydberthnasau (Caeredin: Health Scotland).

²⁷ Beaulaurier, R., Seff, L., Newman, F., Dunlop, B. (2007) External barriers to help seeking for older women who experience intimate partner violence, *Journal of Family Violence*, 22 (8), 747-755.

²⁸ Yan, E., Chan, K. L., a Tiwari, A. (2015). A systematic review of prevalence and risk factors for elder abuse in Asia. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(2), 199-219.

²⁹ Wong G., Jonge, A.D., Wester, F., Mol, S.S.L., Romkens, R.R., Lagro-Janssen, T. (2006) Discussing partner abuse: Does doctor's gender really matter? *Family Practice*, 23(5), 578-586.

³⁰ Yan, E., Chan, K. L., a Tiwari, A. (2015). A systematic review of prevalence and risk factors for elder abuse in Asia. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(2), 199-219.

³¹ Fugate, M., Landis, L., Riordan, K., et al. (2005). Barriers to domestic violence help seeking. *Violence Against Women*, 11(3), 290-310.

- Dylai gweithiwr proffesiynol ond “Ofyn a Gweithredu” yn dilyn hyfforddiant priodol³²;
- Dylech sicrhau eich bod ar eich pen eich hun gyda’r person cyn holi ynghylch cam-drin posibl - peidiwch byth â gofyn hynny o flaen gofalwr, partner, ffrind neu blentyn;
- Byddwch yn glir ynghylch terfynau polisi cyfrinachedd eich sefydliad;
- Gwnewch yn siŵr na all neb dorri ar eich traws, a bod gennych chi - a’r person - ddigon o amser;
- Defnyddiwch gyfieithwyr ar y pryd proffesiynol;
- Peidiwch â bwrw ati gydag ymholiad os nad oes gan y person y galluedd i roi caniatâd ar gyfer y cyfweiliad;
- Dogfennwch ymateb y person;
- Gofynnwch i’r person a oes unrhyw ddyfeisiau recordio yn yr ystafell neu unrhyw beth arall a fyddai’n ei atal rhag gallu datgelu ei sefyllfa yn llawn;
- Gofynnwch i’r person am ddigwyddiadau blaenorol, nid dim ond y digwyddiad sydd wedi arwain at gwblhau’r rhestr wirio nodi risgiau;
- Mae ymddygiad sy’n gorfodi ac yn rheoli yn batrwm ymddygiad sy’n gwneud i’r dioddefwr deimlo ofn yn gyffredinol. Mae nodi’r ymdeimlad cyffredinol o ofni’r hyn a allai ddigwydd yn bwysig iawn wrth benderfynu a yw rheolaeth orfodol yn cael ei defnyddio yn y gydberthynas.

Mae’n hollbwysig bod gweithwyr proffesiynol yn egluro i’r dioddefwr (fel ymhob achos o gam-drin) nad eu bai hwy yw’r cam-drin a bod ganddynt yr hawl i gael eu diogelu ac ystyried beth yw eu hopsiynau.

c. Gwneud asesiad o risg ac angen

Os bydd unigolyn hŷn sy’n profi cam-drin domestig yn datgelu trais a/neu gamdriniaeth mae’n bwysig bod y datgeliad hwn yn cael ei ddilyn gan weithgarwch sy’n asesu ac yn mynd i’r afael wedyn â’r risg y mae’n ei hwynebu a’i anghenion. Bydd y risgiau a’r anghenion hyn yn ymwneud â’r profiad o gam-drin, natur y cam-drin ac unrhyw anghenion sy’n codi o ffactorau ychwanegol sy’n gwneud pobl yn agored i niwed. Mae’r maes ymarfer hwn yn gymhleth iawn a dylid gofyn i ymarferwyr profiadol a gwybodus, fel gwasanaethau cam-drin domestig arbenigol, am gyngor.

Penderfyniadau annoeth a phenderfyniadau a wneir dan orfodaeth

Wrth asesu risg unigolyn hŷn o niwed ac angen efallai y bydd angen asesu ei alluedd i wneud penderfyniad penodol a dylai hyn gael ei wneud gan weithiwr proffesiynol sy’n meddu ar y cymwysterau priodol.³³

³² Gweler ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar y canllawiau statudol drafft ar “Ofyn a Gweithredu” o dan adran 15 o Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015 ac adran 60 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006.”

³³ Gweler Deddf Galluedd Meddyliol 2015 <https://www.gov.uk/government/publications/mental-capacity-act-code-of-practice>

Gall asesu galluedd fod yn arbennig o heriol mewn achosion sy'n cynnwys cam-drin domestig a thrais rhywiol. Efallai y bydd yr aelod o'r teulu neu bartner agos yn gofalu am y person hwn neu'n byw gydag ef a bydd y person yn gwneud penderfyniadau mewn perthynas â'r cydberthnasau hyn sy'n ei roi mewn perygl yn ôl pob golwg.

Mewn achosion o'r fath bydd angen ceisio deall a yw'r penderfyniadau hyn yn 'benderfyniadau annoeth' lle mae gan y person y galluedd a'r rhyddid i'w gwneud, neu'n benderfyniadau nas gwneir drwy wirfodd, oherwydd yr orfodaeth a'r rheolaeth, a'u bod yn felly yn rhan o'r cam-drin. Mae angen dulliau asesu ac ymyrryd medrus i wneud yr ystyriaeth hon.

Os bydd gweithwyr proffesiynol yn penderfynu, ar sail y wybodaeth sydd ar gael a'r amser a dreulir gyda rhywun, fod y person wedi gwneud 'penderfyniad annoeth' y mae ganddynt y galluedd meddyliol i'w wneud, yna efallai na fydd yn ymddangos bod angen iddynt gynnig yr opsiynau sydd ar gael iddynt mewn perthynas â cham-drin domestig. Byddai hyn yn gyfle coll os yw'r person yn wynebu risg neu'n cael ei gam-drin. Dylai gweithwyr proffesiynol ystyried a chynnig yr un opsiynau i'r rhai sy'n profi cam-drin domestig ag y byddent yn ei wneud i unrhyw unigolyn arall, waeth beth fo cymhlethdod anghenion na ffactorau eraill sy'n gwneud pobl yn agored i niwed.

Wrth lunio barn ynghylch galluedd rhaid ystyried penderfyniadau penodol; gall rhywun fod â'r galluedd meddyliol i wneud un penderfyniad a'i roi ar waith, ond nid un arall. Dylid hefyd ystyried galluedd newidiol.

Y maes ymarfer hwn yw un o'r materion mwyaf cymhleth yn aml i'w ystyried wrth weithio ym maes diogelu pobl hyn sy'n profi cam-drin domestig. Dylid gofyn am gyngor a chymorth arbenigol er mwyn sicrhau y gwneir ystyriaethau priodol yn ystod asesiadau. Mewn amgylchiadau penodol, er enghraifft pan fydd pob cam arall wedi'i gymryd neu pan fydd risg ddifrifol o niwed uniongyrchol, efallai y bydd awdurdod lleol am ystyried cychwyn achos llys a cheisio apelio at awdurdodaeth gynhenid yr Uchel Lys i amddiffyn oedolyn sy'n agored i niwed, gan gynnwys, er enghraifft, lle mae cyfyngiadau yn eu hamgylchiadau, gorfodaeth neu ddylanwad amhriodol wedi effeithio ar allu'r dioddefwr i wneud penderfyniadau. Fodd bynnag, bydd y camau priodol yn dibynnu ar amgylchiadau unigol a dylid eu hystyried fesul achos ar ôl cael cyngor arbenigol.

Anghenion gofal a chymorth

Efallai y bydd gan bobl hyn anghenion ychwanegol sy'n gysylltiedig â gofal a chymorth. Gall y rhain gael eu hysgogi gan eiddilwch corfforol, problemau symudedd, problemau sy'n gysylltiedig â'r golwg a'r clyw neu effaith (a chamddefnydd posibl) meddyginiaeth a ragnodwyd.

Fel rhan o asesiad o risg ac angen, dylai ymarferydd ystyried a yw anghenion gofal a chymorth person hyn yn cael eu diwallu. Dylid ystyried a yw'n gallu cael gafael ar fwyd, dillad, meddyginiaeth, sbectol, cymhorthion clyw a gofal meddygol ac a oes rhywun yn ei atal rhag cael gafael arnynt.

ch. Nodi risg mewn perthynas â cham-drin domestig

Mae nodi risg i unigolion sy'n profi cam-drin domestig yn broses sy'n esblygu. Datblygwyd adnoddau nodi risg cynnar yn wreiddiol yn Ne Cymru ac mewn rhai rhannau o Loegr ar ddechrau'r 2000au. Fodd bynnag, roedd dealltwriaeth a chydabyddiaeth glir y byddai angen datblygu'r adnodd ymhellach wrth i wybodaeth gynyddol y sector yn y maes hwn gynyddu.

Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg Cam-drin Domestig, Stelcian ac Aflonyddu (DASH RIC) yw'r adnodd adnabod arwyddion risg mwyaf cyffredin a ddefnyddir. Fe'i defnyddir (neu rywbeth tebyg iawn) ym mhob rhan o'r gwasanaeth cyhoeddus, gan bob heddlu a chan arbenigwyr cam-drin domestig. Seilir y Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg ar gasgliadau llawer o ddynladdiadau domestig ac adolygiadau o achosion difrifol ac mae'n tynnu sylw at y ffactorau cyffredin a welwyd mewn achosion a arweiniodd at farwolaeth neu niwed difrifol. Er mwyn bod yn gryno ni chaiff y Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg ei atgynhyrchu yn y canllawiau hyn, ond darperir dolen i'r adnodd yn y troednodyn isod.³⁴

Bydd angen i weithwyr proffesiynol ystyried pa adnodd risg sydd fwyaf priodol iddynt hwy ei ddefnyddio er mwyn helpu i nodi lefel y risg. Nid yw'r canllawiau hyn yn dynodi pa adnodd i'w ddefnyddio. Fodd bynnag, mae'n darparu'r dolenni i'r rhai sydd ar gael ar hyn o bryd er mwyn i chi eu hystyried.

Diben y Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg yw rhoi adnodd cyson a syml i ymarferwyr sy'n gweithio gydag oedolion sy'n cael eu cam-drin i nodi risgiau hysbys, cymryd camau i'w lliniaru neu fynd i'r afael â'r risgiau hyn a hwyluso atgyfeiriadau priodol i'r Gynhadledd Asesu Risg Amlasiantaethol (MARAC).

Ni ddylai'r Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg ond bod yn rhan o'r gwaith asesu risg. Gall helpu i nodi'r ffactorau risg mwyaf cyffredin ac mae'n seiliedig ar brofiadau'r rhai sydd fwyaf tebygol o brofi trais a chamdriniaeth ddifrifol - sef menywod. Ni all adlewyrchu holl nodweddion sefyllfa unigolyn.

Fel gyda phob cleient, wrth ddefnyddio'r Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg gyda pherson hyn dylai gweithwyr proffesiynol ddefnyddio'r adnodd i'w tywys wrth lunio barn broffesiynol. Mae barn broffesiynol yn golygu ystyried y sefyllfa gyfan, nid dim ond canlyniad y rhestr wirio adnabod arwyddion risg.

Bydd adegau pan fydd cyd-destun penodol achos yn arwain at bryderon difrifol hyd yn oed os na allai'r dioddefwr ddatgelu gwybodaeth a allai amlygu ei risg yn gliriach. Gallai hyn gynnwys lefelau eithafol ofn, eiddilwch dioddefwr, rhwystrau diwylliannol i ddatgelu, materion mewnffudo neu rwystrau ieithyddol yn enwedig mewn achosion o drais ar sail 'anrhydedd' fel y'u gelwir.

Mewn rhai achosion gall fod yn anodd mynegi'r farn hon mewn geiriau; gall fod yn deimlad nad yw rhywbeth yn iawn neu'n deimlad greddfodol gan weithiwr proffesiynol.

³⁴ <http://safelives.org.uk/sites/default/files/resources/Dash%20with%20guidance%20FINAL.pdf>

Wrth lunio barn broffesiynol, dylai ymarferwyr gofio y gall mwy nag un person fod yn wynebu risg, gan gynnwys plant, oedolion eraill sy'n agored i niwed y bydd angen eu hatgyfeirio o bosibl at wasanaethau diogelu plant neu oedolion.

Mae cymorth ar gael i weithwyr proffesiynol drwy linell gymorth Byw Heb Ofn: 0808 80 10 800.

Defnyddio rhestr wirio adnabod arwyddion risg gyda phobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig

Mae tystiolaeth yn dod i'r amlwg o risgiau a phroblemau, sy'n benodol gysylltiedig â'r profiad o gam-drin domestig gan bobl hŷn y mae'n rhaid ei hystyried wrth weithio gyda'r grŵp cleientiaid hwn a llunio barn broffesiynol ar eu sefyllfa.

Mae'r Comisiynydd Pobl Hŷn yn cynnal gwaith pellach yn y maes hwn, gan gynnwys cynllun peilot o Restr Wirio Adnabod Arwyddion Risg diwygiedig. Darperir dolenni i'r gwaith hwn isod.³⁵

Mae'r dystiolaeth newydd hon, sy'n seiliedig ar ymatebion amlasiantaethol i bobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig, wedi canfod bod gwaith asesu risg gyda phobl hŷn yn arwain at sgoriau is nag y gellid bod wedi eu disgwyl mewn 20% o 131 o ddioddefwyr hŷn.³⁶ Priodolodd y gweithwyr proffesiynol yn yr astudiaeth yr asesiad risg anghywir i'r canlynol:

- Bylchau o ran darparu gwasanaethau,
- Diffyg gwybodaeth a hyfforddiant ar amrywiaeth cam-drin domestig,
- Canfyddiadau Cymdeithasol pobl hŷn.³⁷

Mae nodi'r risgiau sy'n wynebu pobl hŷn sy'n cael eu cam-drin yn hanfodol i arfer da ac yn arwain at ganlyniadau gwell i bobl hŷn. Bydd dealltwriaeth gynhwysfawr a thrylwyr o risg yn helpu'r gweithiwr proffesiynol i ddeall profiad y dioddefwr ac unrhyw bobl eraill a fu'n dyst i'r cam-drin. Dylai hefyd fod yn sail i gynllun i wella diogelwch y person hwnnw, eu hopsiynau atgyfeirio a chynnwys asiantaethau partner. Dylid ystyried asesiad risg mewn ffordd gyfannol bob amser oherwydd gall pethau waethygu'n gyflym iawn. Mae hefyd yn bwysig iawn sicrhau bod gwasanaethau priodol ar gael i bob un ar bob lefel o risg.

Bydd angen i weithwyr proffesiynol asesu nifer o ystyriaethau wrth gwblhau rhestr wirio adnabod arwyddion risg. Bydd y rhain yn cynnwys cwestiynau'n ymwneud â cham-drin corfforol, rhywiol, emosiynol ac economaidd, yn ogystal ag ystyried a oes unrhyw dystiolaeth amlwg o orfodaeth neu fygythiad.

Mae asesu risg mewn ffordd briodol a chadarn yn dibynnu llawer ar y gydberthynas rhwng yr aseswr a'r rhai sy'n cael eu hasesu. Mae meithrin cydberthynas

³⁵ http://www.olderpeoplewales.com/en/adult_protection/ric_checklist.aspx

³⁶ Yn seiliedig ar archwilio'r wybodaeth oedd ar gael ar y pwynt cyswllt .

³⁷ Clarke et al, 2012; An Evaluation of the Access to Justice Pilot Project

ymddiriedus â'r un sy'n cael ei gam-drin yn debygol o arwain at well tryloywder gan yr unigolyn ynglŷn â'i amgylchiadau.

Wrth ddefnyddio'r Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg, bydd angen i'r gweithiwr proffesiynol hefyd ystyried y 'ffactorau sbarduno' dwysach penodol sy'n gysylltiedig â chyfansoddiad y teulu dan sylw a hefyd nodweddion yr unigolyn sy'n wynebu risg o gael ei gam-drin, e.e. os yw'r unigolyn yn berson hŷn, A oes unrhyw blant yn bresennol? A oes ffactorau diwylliannol i'w hystyried?

Dylid ystyried dimensiynau sefyllfaol ac amserol a dylid gofyn cwestiynau penodol os yw'r dioddefwr neu'r cyflawnwr a amheuir yn berson hŷn, neu os oes unrhyw blant yn y cartref (gan gynnwys mewn trefniadau lle mae gofalwyr sy'n berthnasau).

Dylai gweithwyr proffesiynol hefyd nodi bod pobl hŷn yn cael eu cymell i geisio help yn aml am y rhesymau canlynol:

- Mae'r gamdriniaeth yn mynd mor ddifrifol fel na all y person hŷn ei oddef mwyach
- Yr ofn y byddant yn cael eu lladd yn dwysáu
- Pryderon ynghylch lles y camdriniwr³⁸

Felly mae'n bwysig bod gweithwyr proffesiynol yn cymryd pryderon y person hŷn o ddifrif os bydd yn datgelu camdriniaeth gan aelod o'r teulu, ac yn cynnal asesiad risg trylwyr gan weithredu mewn ffordd ragweithiol i ddatblygu cynllun diogelwch.

Mae'r broses o adnabod arwyddion risg yn gofyn am amser a sensitifrwydd. Dylai'r person sy'n wynebu risg, neu'r eiriolwr y mae'n ymddiried ynddo neu Eiriolwr Galluedd Meddyliol Annibynnol (IMCA) (os nad oes gan y person alluedd meddyliol) fod yn gysylltiedig â'r broses er mwyn sicrhau bod y gwaith yn gywir ac yn gynhwysfawr ac yn llawn gwybodaeth a'i fod yn rhoi cyfle i'r person hŷn nodi, disgrifio a deall y risgiau drosto ef ei hun.

Nid oes modd nodi risg yn effeithiol os bydd gweithwyr proffesiynol yn arddel barn sy'n cynnwys mythau, stereoteipiau a chredoau gwallus ynghylch natur cam-drin domestig. Rhaid i'r gweithiwr proffesiynol fod â meddwl agored a mabwysiadu ymagwedd empathig ac anfeirniadol.

Mae'n bwysig bod y gweithiwr proffesiynol yn helpu'r person i ddatgelu ei ymatebion ei hun i ymddygiad y camdriniwr sy'n gorfodi ac yn rheoli. Gall hyn fod yn anodd gan eu bod yn ofni cael eu barnu ac yn ofni'r hyn a allai ddigwydd. Er enghraifft gall person sydd wedi bod yn destun ymddygiad diraddiol a gwarth fod â gormod o gywilydd i drafod yr hyn y mae wedi ei brofi.

Yn aml dyma'r rhwystr mwyaf i asesu a rheoli risg yn effeithiol ac mae'n thema gyson mewn Adolygiadau o Ddyladdiadau Domestig ac mae angen mynd i'r afael â hyn drwy oruchwylio a hyfforddi staff yn effeithiol a dylai hyn fod yn flaenoriaeth i unrhyw wasanaeth.

³⁸ Yan 2015

Dim ond mewn amgylchedd diogel a chyfrinachol y dylid cynnal proses asesu risg.

Ffactorau ychwanegol i'w hystyried wrth ddefnyddio rhestr wirio adnabod arwyddion risg gyda pherson hŷn.

Mae'r profiad o gael eich cam-drin yn effeithio ar bobl hŷn mewn rhai o'r un ffyrdd ag y mae'n effeithio ar ddiodefwyr o unrhyw oedran. Ond mae gwahaniaethau. Mae'r adran hon yn nodi'r mathau o ystyriaethau y dylai gweithwyr proffesiynol eu hystyried wrth weithio gyda phobl hŷn ac wrth lunio barn broffesiynol ar y risgiau a wynebir ganddynt.

Risg gynyddol o anaf difrifol

Mae menywod a dynion hŷn yn fwy tebygol o ddiodeff anafiadau corfforol difrifol na menywod a dynion iau. Caiff anafiadau o'r fath eu gwaethygu yn aml gan gyflyrau iechyd sydd eisoes yn bodoli sy'n gysylltiedig ag oedran, e.e. arthritis, diabetes neu osteoporosis.³⁹

Mae ymosodiad corfforol a rhywiol ar ddiodefwyr hŷn yn fwy tebygol o arwain at anafiadau difrifol nag ymosodiadau ar grwpiau oedran eraill, oherwydd newidiadau ffisiolegol yn y corff. Er enghraifft: gwelwyd bod ymosodiadau rhywiol ar fenywod sydd wedi cyrraedd oedran lle mae'r mislif wedi dod i ben yn fwy tebygol o anafu eu horganau cenhedlu oherwydd newidiadau sy'n gysylltiedig ag oedran.⁴⁰

Cydnabod y risg a'r profiad posibl o gam-drin rhywiol.

Yn ôl yr adborth ar sail ymarfer caiff pobl hŷn eu hystyried yn aml yn anrhywiol ac o ganlyniad nid yw gweithwyr proffesiynol yn debygol o weld pobl hŷn fel diodefwyr trais rhywiol posibl. Gall trais rhywiol fod yn rhan o'r trais a'r cam-drin a brofir gan berson hŷn a dylid cydnabod hyn a mynd i'r afael ag ef yn ystod y broses o adnabod arwyddion risg.

Anabledd (gan gynnwys nam ar y synhwyrau)

Mae anabledd sy'n gysylltiedig â heneiddio yn gyffredin. Gall anabledd ddigwydd o ganlyniad i gam-drin domestig ac i'r rhai sy'n eiddil; gall dirywiad corfforol a meddyliol sylweddol ddeillio o ddigwyddiadau lefel isel yn ôl pob golwg.

Gwyddys hefyd fod anabledd yn cynyddu'r tebygolrwydd y bydd rhywun yn cael ei gam-drin. Mae menywod anabl ddwywaith mor debygol o brofi trais a cham-drin rhywiol na menywod nad ydynt yn anabl⁴¹.

Mae bod yn anabl yn effeithio ar natur, graddau ac effaith y cam-drin yn sylweddol. Yn aml manteisir ar namau pobl hŷn fel rhan o'r cam-drin. Bydd rhai mathau o gam-

³⁹ Lazenbatt A (2013) Older Women living and coping with domestic violence. Sefydliad Cymdeithaseg, polisi cymdeithasol a gwaith cymdeithasol. Prifysgol Queens, Belfast

⁴⁰ Poulos, C. A., a Sheridan, D. J. (2008). Genital injuries in postmenopausal women after sexual assault. *Journal of elder abuse & neglect*, 20(4), 323-335.

⁴¹ Magown 2004)

drin yn canolbwyntio'n benodol ar y nam ac yn ei waethygu'n fwriadol. Gall y cam-drin gynnwys camddefnyddio meddyginiaeth a ragnodwyd hefyd.

Mae llawer o gamdrinwyr yn fwriadol yn pwysleisio ac yn atgyfnerthu dibyniaeth fel ffordd o fynnu a chynnal rheolaeth. Mae effaith cam-drin domestig a thrais rhywiol yn aml yn arbennig o wael os mai'r partner sy'n cam-drin yw'r prif ofalwr hefyd, a bydd gan y gofalwr gryn bŵer a rheolaeth dros y dioddefwr a bydd y dioddefwr yn llwyr ddibynnol arno.

Gall pobl hŷn anabl fod yn amharod i adael eu cartref eu hunain os yw wedi cael ei addasu ar eu cyfer. Byddant hefyd yn ofni y cânt eu gorfodi i fynd i gartref hen bobl os gadawant gartref wedi'i addasu a'r gofalwr sy'n eu cam-drin. Ni ddylid byth roi pobl hŷn ag anghenion gofal a chymorth mewn sefydliadau preswyl fel ateb i gam-drin domestig (onid dyna yw eu dymuniad). Rhaid i unrhyw benderfyniad ynghylch cartrefu rhywun gadw at y fframwaith deddfwriaethol perthnasol.

Dementia

Mae pobl hŷn â dementia yn wynebu mwy o risg o gael eu cam-drin am fod llai o allu ganddynt i ofyn am help, dadlau drostynt hwy eu hunain neu adael sefyllfaoedd camdriniol o bosibl.

Mae Cymdeithas Alzheimer yn amcangyfrif bod tua 44,000 o bobl yng Nghymru y canfuwyd ac na chanfuwyd bod ganddynt ddementia.⁴² Mae cyfran sylweddol o'r bobl hyn yn byw yn y gymuned lle y darperir gofal, ar y cyfan, gan ofalwyr teuluol.

Derbynnir yn gyffredinol y gall effaith dementia olygu bod modd camfanteisio'n haws ar bobl hŷn a gall y clefyd hefyd effeithio'n ddifrifol ar eu gallu i ofyn am help, dadlau drostynt hwy eu hunain neu adael sefyllfaoedd camdriniol o bosibl. Atgyfnerthir y natur agored i niwed hon ymhellach gan y nam gwybyddol, iselder, anawsterau ymddygiadol, ynysu cymdeithasol a dibyniaeth sy'n gysylltiedig â dementia.

Mewn rhai achosion, ni fydd gofalwyr teuluol pobl hŷn â dementia yn ymwybodol o bosibl bod yr hyn a wnânt yn gyfystyr â cham-drin. Mae ymchwil yn dangos y bydd nifer fawr o'r bobl hynny sydd â dementia yn cael eu cam-drin yn gorfforol gan y gofalwr teuluol a bod hyn, mewn llawer o'r achosion, yn gysylltiedig â methiant i ymdopi â sefyllfa anodd a heriol.

Er bod angen i weithwyr proffesiynol gofio y gall rhai o'r sefyllfaoedd hyn arwain at ganlyniadau trasig, gan gynnwys marwolaeth, y ffordd orau o ymdrin ag achosion o'r fath fel arfer yw drwy brosesau ar gyfer oedolion sy'n wynebu risg. Gall adnabod arwyddion yn gynnar, ymyrryd a chymorth priodol fod yn effeithiol o ran lleihau'r risg o niwed ac atal trasiedi rhag digwydd.

Lle y darperir gofal gan ofalwr teuluol bydd y risg hon yn cynyddu o dan yr amgylchiadau canlynol:

- mae gan y gofalwr ei hun anghenion nas diwallwyd neu nas cydnabuwyd;

⁴² Diagnosis Dementia Cymru (2013-14).

- mae'r gofalwr ei hun yn agored i niwed;
- nid oes gan y gofalwr fawr ddim dealltwriaeth o gyflwr nac anghenion y person sy'n agored i niwed;
- mae'r gofalwr wedi gorfod newid ei ffordd o fyw o'i anfodd;
- nid yw'r gofalwr yn cael cymorth ymarferol a/neu emosiynol gan aelodau eraill o'r teulu;
- mae'r gofalwr yn teimlo'n ynysig yn emosiynol ac yn gymdeithasol, nid yw'n teimlo ei fod yn cael ei werthfawrogi ac mae'n teimlo ei fod yn wynebu stigma;
- mae gan y gofalwr gyfrifoldebau eraill fel teulu neu waith;
- nid oes gan y gofalwr le na bywyd personol neu breifat y tu allan i'r amgylchedd gofalu;
- mae'r gofalwr wedi gofyn am help yn aml ond nid yw'r problemau wed cael eu datrys;
- mae'r gofalwr yn cael ei gam-drin gan y person sy'n agored i niwed;
- mae'r gofalwr yn teimlo nad yw'n cael ei werthfawrogi gan y person sy'n agored i niwed neu'n teimlo bod perthnasau neu wasanaethau yn cymryd mantais ohono.

Mae rhai o'r sefyllfaoedd sy'n golygu bod gofalwyr teuluol yn wynebu mwy o risg o niwed hefyd yn cynnwys ffactorau sy'n cynyddu'r risg y bydd gofalwyr teuluol eu hunain yn achosi niwed. (e.e. taro'n ôl i dalu'r pwyth yn ôl, cyfyngu ar y defnydd o feddyginiaeth wrth-seicotig neu ei gorddefnyddio, defnyddio mesurau rheoli nad ydynt yn gorfforol a allai achosi niwed emosiynol).

Cam-drin ariannol

Mae cam-drin ariannol yn ffurf gyffredin ar gam-drin domestig a brofir gan bobl hŷn. Fodd bynnag, ni chydabyddir hyn bob amser gan weithwyr proffesiynol. Dylai'r ystyriaethau canlynol ffurfio rhan o'r broses o adnabod arwyddion risg:

- A ofynnwyd i'r person hŷn, neu a gafodd ei orfodi i lofnodi papurau yn groes i'w ewyllys?
- A oes rhywun arall yn rheoli ei faterion ariannol? Os felly gallai hyn gynnwys:
 - gwario ei arian heb ganiatâd;
 - methu â'i gwneud yn ymwybodol o faint o arian sydd ar gael;
 - peidio â gadael iddo gael gafael ar ei arian;
 - camddefnyddio atwrneiaeth Barhaus/Arhosol;
 - dwyn ei arian neu ei eiddo;
 - rheoli ei gyfrifon a'i filiau;
 - creu dyled yn ei enw.

Mae camdriniaeth emosiynol a seicolegol yn ffurfiau eraill ar gam-drin a brofir yn aml gan bobl hŷn ac a gollir yn aml gan weithwyr proffesiynol. Mae'n bwysig ystyried a oes unrhyw un wedi eu cynhyrfu drwy siarad â hwy mewn ffordd a oedd yn codi cywilydd arnynt neu'n eu bygwth.

Plant sy'n cam-drin

Pan fydd rhywun yn cael ei gam-drin gan ei blentyn; naill ai oedolyn neu berson ifanc, gall teimladau o gywilydd neu embaras fod yn gryf iawn ac yn anodd i'w goresgyn. Mae'r rhai sy'n rhieni i'w camdrinwyr yn disgrifio ymdeimlad o fethiant a gwarth ac yn beio eu hunain eu bod yn wynebu'r sefyllfa hon. Mae hefyd yn golygu eu bod yn llai tebygol o gynnwys asiantaethau statudol rhag ofn y bydd eu plant mewn trafferth. Gall y cydberthnasau hyn hefyd gynyddu'r pwysau i gadw'n dawel neu aros yn y sefyllfa gamdriniol.

Camdriniaeth a gyflawnir gan y rhai sy'n ofalwyr hefyd

Gall pobl hŷn sy'n sâl, yn eiddil, yn anabl neu sy'n cael problemau iechyd meddwl neu sy'n camddefnyddio sylweddau gael gofal gan aelodau o'r teulu. Yn aml ystyrir bod gofal o'r fath yn gyfraniad gwerthfawr i gymdeithas; ystyrir bod cymorth gofalwyr yn aml yn rhan annatod o'r ffordd y mae asiantaethau yn ceisio gweithio.

Fodd bynnag, os mai gofalwr yw'r person sy'n cam-drin hefyd mae teimlad ynysig y person hŷn a lefel y rheolaeth a wynebir ganddo yn dwysáu gan ei fod yn dibynnu ar y camdriniwr am ei ofal a'i annibyniaeth. Yn dibynnu ar eu hamgylchiadau penodol a'u hanghenion gofal a chymorth, gall pobl hŷn ofni canlyniadau ymyrryd os rhoddant wybod bod eu gofalwr teuluol yn eu cam-drin, er enghraifft, colli cyswllt â pherthnasau fel plant neu wyrion ac wyresau, colli cymorth ariannol, neu ofni cael eu rhoi mewn cartref gofal.

Rheol optimistiaeth

Weithiau gall gweithwyr proffesiynol ymddiried gormod yng ngallu teuluoedd i ofalu'n effeithiol ac yn ddiogel am eu perthnasau. Gall hyn olygu bod y cam-drin, y trais neu'r esgeulustod yn cael ei asesu'n anghywir fel un digwyddiad yn unig sy'n deillio o straen sylweddol neu ddryswch person hŷn sydd â dementia, er enghraifft. Yn aml, ymdrinnir ag achosion o'r fath mewn ffordd amlasiantaethol heb unrhyw ymyriadau cyfiawnder troseddol.

Gelwir hyn yn 'rheol optimistiaeth' a gall arwain at fethu â nodi achosion o gam-drin ac esgeulustod parhaus. Anaml y gwelir achosion o'r fath ond maent yn bodoli ac fe'u nodwyd drwy adolygiadau o achosion difrifol a/neu adolygiadau o ymarfer oedolion. Os amheuir gweithredoedd bwriadol o niwed neu anweithredoedd sy'n arwain at esgeulustod, byddai gweithdrefnau diogelu ac atgyfeirio at yr heddlu yn unol â'r fframwaith deddfwriaethol perthnasol yn cael eu rhoi ar waith.

Y pwyntiau i'w hystyried yw:

- A yw'r ymddygiad treisgar neu gamdriniol yn ddigwyddiad unigol neu'n rhan o batrwm o ddigwyddiadau, y gellid eu disgrifio fel rhai sy'n rheoli neu'n gorfodi?
- A oes hanes o ymddygiad treisgar neu gamdriniol neu atgyfeiriadau cam-drin domestig?
- A ofynnwyd am safbwynt/barn y dioddefwr ac aelodau eraill o'r teulu yn annibynnol ac yn breifat? (O fis Ebrill 2016 bydd Gorchymyn Amddiffyn a Chefnogi Oedolion yn opsiwn a fydd ar gael i alluogi Awdurdod Lleol i awdurdodi swyddog i fodloni ei hun bod person sy'n wynebu risg yn gallu siarad yn rhydd).

Mae hefyd yn bwysig bod gweithwyr proffesiynol yn ceisio osgoi'r canlynol:

- gwneud tybiaethau cyffredinol ynghylch 'gofalwyr';
- ymdrechion anfeirniadol i weld y gorau yn y rhai sy'n cyflawni rôl gofalwr;
- osgoi ymyrryd am eu bod yn ofni'r hyn a allai ddigwydd;
- lleddfu pryderon;
- methu â gweld patrymau sy'n dod i'r amlwg;
- methu â sicrhau bod ffocws cyson ar y person sy'n wynebu risg.

d. Opsiynau atgyfeirio a chysoni prosesau diogelu sy'n gorgyffwrdd

Mae'r adran hon yn ystyried yr opsiynau sydd ar gael i weithwyr proffesiynol eu defnyddio pe baent yn dod yn ymwybodol bod person hŷn yn profi trais a chamdriniaeth. Mae'n ystyried yn gyntaf ar ba sail y gellir gwneud unrhyw atgyfeiriad (caniatâd y dioddefwr), sut y gellir defnyddio prosesau diogelu presennol yn briodol a'r opsiynau atgyfeirio ychwanegol sydd ar gael y tu allan i'r system statudol y gall pobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig gael budd ohonynt.

Caniatâd

Pan fydd person hŷn yn datgelu ei fod yn dioddef cam-drin domestig, er mwyn ceisio rhoi gofal a chymorth i'r dioddefwr, efallai y bydd angen rhannu'r wybodaeth â gweithwyr proffesiynol neu asiantaethau eraill. Mewn amgylchiadau o'r fath, rhaid cael caniatâd penodol y person hŷn (ar yr amod bod ganddo'r galluedd meddyliol i roi caniatâd) cyn rhannu gwybodaeth. Er mwyn helpu'r broses hon, efallai y bydd gweithiwr proffesiynol am esbonio'r rhesymau dros rannu'r wybodaeth, gan bwysleisio'r bwriad i geisio amddiffyn y dioddefwr drwy roi cymorth. Dylid gwneud hyn mewn ffordd sensitif.

Os na roddir caniatâd dylid gofyn am gyngor arbenigol er mwyn penderfynu pa wybodaeth, os o gwbl, a all ac y dylid cael ei rhannu. Bydd hyn yn amrywio fesul achos.

Oherwydd amlder salwch ac anabledd sy'n gysylltiedig ag oedran mae gan lawer o bobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig anghenion iechyd neu ofal cymdeithasol a gall y diffiniad o Oedolyn sy'n Wynebu Risg o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 a ddaw'n berthnasol ar 1 Ebrill 2016 fod yn gymwys iddynt hwy.

Lle y nodir bod rhywun yn "oedolyn sy'n wynebu risg" o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014, bydd gan yr Awdurdod Lleol gyfrifoldeb i wneud yr ymholiadau angenrheidiol neu sicrhau y caiff ymholiadau angenrheidiol o'r fath eu gwneud i'w alluogi i benderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau ac, os felly, beth a chan bwy.

Rhaid i berson sy'n arfer swyddogaethau o dan Ddeddf 2014 mewn perthynas â pherson sydd, neu a all fod ag anghenion gofal a chymorth, i'r graddau sy'n ymarferol resymol, ganfod ac ystyried barn, dymuniadau a theimladau'r unigolyn, a rhaid iddo ystyried pwysigrwydd dechrau gyda'r dybiaeth mai'r oedolyn sydd yn y sefyllfa orau i farnu lles yr oedolyn. Fodd bynnag, os yw'r Awdurdod Lleol yn fodlon nad oes gan oedolyn y galluedd i benderfynu a ddylid gwrthod asesiad o anghenion ond bod person awdurdodedig o dan Ddeddf Galluedd Meddyliol 2005 ar gael i wneud y penderfyniad ar ei ran: neu, os nad oes person awdurdodedig o'r fath, y byddai er budd pennaf oedolyn o'r fath; neu os yw'r Awdurdod Lleol yn amau bod yr oedolyn yn profi, neu'n wynebu risg o gam-drin neu esgeulustod, rhaid i'r awdurdod lleol gynnal asesiad o anghenion.

Cysoni prosesau diogelu

Pan fydd person hŷn yn “Oedolyn sy’n Wynebu Risg” dylai pob asiantaeth ddefnyddio’r prosesau diogelu statudol.

Os bydd achos yn cynnwys cam-drin domestig a ddatgelir neu a amheuir, mae’n bwysig bod y broses ddiogelu hefyd yn defnyddio adnoddau arbenigol sy’n gysylltiedig â cham-drin domestig a lle y bo’n briodol yn defnyddio fforymau amlasiantaeth ychwanegol a all helpu. Dylai hyn gynnwys cwblhau Rhestr Wirio Adnabod Arwyddion Risg, sy’n ymwneud yn benodol â’r cam-drin domestig ac atgyfeiriad at y Gynhadledd Amlasiantaeth Asesu Risg (MARAC) lle y cyrhaeddir y trothwy.

Cyfarfodydd lleol rheolaidd yw Cynadledau Asesu Risg Amlasiantaeth (MARACs) sy’n trafod sut i helpu dioddefwyr sy’n wynebu risg uchel o lofruddiaeth neu niwed difrifol o ganlyniad i gam-drin domestig. Bydd arbenigwr cam-drin domestig, yr heddlu, gwasanaethau cymdeithasol plant, gwasanaethau cymdeithasol oedolion, asiantaethau iechyd ac asiantaethau perthnasol eraill yn trafod ac yn rhannu gwybodaeth am bob dioddefwr, ei gamdriniwr ac unrhyw blant perthnasol mewn perthynas â’i risg o lofruddiaeth neu gam-drin pellach. Pan fydd hyn wedi digwydd bydd cadeirydd MARAC (sef arweinydd amddiffyn y cyhoedd yn yr heddlu fel arfer) yn amlinellu pob risg ac yn gofyn i’r asiantaethau gymryd camau i leihau a/neu ddileu’r risg honno. Bydd y camau gweithredu yn ymwneud â’r dioddefwr, y camdriniwr a’r plant. Bydd y camau gweithredu hyn yn ffurfio cynllun gweithredu.

Gellir cyfeirio at gynlluniau diogelu, a gychwynnir gan wasanaethau cymdeithasol oedolion ac ychwanegu atynt yn ystod y MARAC os nodir bod angen cymryd camau pellach i leihau lefelau risg.

Dylai defnyddio llwybrau diogelu a cham-drin domestig sicrhau bod y person hŷn yn cael yr adnoddau diogelu sy’n briodol i nodweddion y cam-drin. Wrth gwrs, mae’n bwysig bod rolau a llwybrau yn cael eu trafod ar lefelau strategol a gweithredol er mwyn penderfynu pa achosion fyddai’n elwa mwy o un broses nag un arall, ac ar ba adeg y dylid mabwysiadu dull integredig.⁴³

Gwnaeth canfyddiadau o’r prosiect pilot Mynediad i Gyfiawnder wella canlyniadau a oedd yn seiliedig ar les a chyfiawnder mewn achosion a drafodwyd yn MARAC yn wahanol i’r dull mwy cyfannol a ganfuwyd gan ymarferwyr Amddiffyn Oedolion sy’n Agored i Niwed (POVA), er enghraifft, lle y nodwyd pecyn gofal.⁴⁴ Bydd sefydlu llwybrau wedi’u cysoni yn cynnig yr ymateb mwyaf effeithiol i ddiodesfwr hŷn cam-drin domestig ac yn egluro pethau mewn perthynas â chanllawiau atgyfeirio i

⁴³ Wydall et al (2015)

⁴⁴ <http://gov.wales/statistics-and-research/evaluation-access-to-justice-pilot/?skip=1&lang=cy>

ymarferwyr.

Os na chyrhaeddir trothwyon MARAC (dim ond i'r rhai sy'n wynebu risg uchel y maent ar gael) dylid hefyd ystyried atgyfeiriad at wasanaeth cam-drin domestig arbenigol lleol. Dylid cynnwys ymarferydd cam-drin domestig arbenigol lleol mewn unrhyw gyfarfodydd strategaeth Amddiffyn Oedolion, ymchwiliadau a chynadleddau achos er mwyn sicrhau bod y cyfarfod yn cael yr arbenigedd hwn ac y caiff gwasanaethau cam-drin domestig eu nodi a'u cynnwys mewn unrhyw gynlluniau diogelu.⁴⁵

⁴⁵ ibid

d. Diwallu anghenion diogelwch a chymorth

Pan fydd person hŷn wedi datgelu ei fod yn cael ei gam-drin a phan fydd y risg a wyneba a'i anghenion wedi cael eu hasesu a'r llwybrau atgyfeirio priodol wedi cael eu cynnig, mae'n bwysig bod camau gweithredu yn cael eu cymryd i fynd i'r afael â'r sefyllfa y mae ynnddi. Mae'r adran hon yn amlinellu'r opsiynau a all fod yn ddefnyddiol yn hyn o beth.

Niwed bwriadol ac anfwriadol

Fel y nodwyd yn adran 1 gellir gwahaniaethu rhwng niwed bwriadol ac anfwriadol a achosir i bobl hŷn, yn enwedig pan fydd cydberthynas gofal.

Lle mae'r risg o niwed yn anfwriadol, e.e. am nad yw gofalwr yn gwybod sut i ddiwallu anghenion person â dementia neu salwch arall neu lle mae'r risg yn codi o ganlyniad i ddiffyg sgiliau ymdopi neu anghenion nas diwallwyd, gall cynllunio diogelwch ganolbwyntio ar gamau gweithredu sy'n galluogi'r gofalwr i ofalu'n effeithiol neu i eraill ddarparu gofal ar sail gofal seibiant neu ar sail fwy parhaol. Mae asesiad gofalwyr yn adnodd defnyddiol i gyflawni hyn.

Gall atgyfeiriad at weithdrefnau diogelu oedolion fod yn ffordd ddefnyddiol o ddwyn gweithwyr proffesiynol ynghyd ar sail amlasiantaethol i sicrhau bod y person sy'n wynebu risg yn ddiogel ac yr ymdrinnir â'i anghenion ef ac anghenion ei ofalwr.⁴⁶

Gall cam-drin anfwriadol achosi niwed drwy weithredu neu ddiffyg gweithredu. Gall gael effaith ddifrifol am yr Oedolyn sy'n Wynebu Risg ac ni ddylid ei anwybyddu.

Diogelu

Fel yr amlinellwyd yn gynharach yn y canllawiau hyn, mae gwneud y cysylltiadau rhwng diogelu pobl hŷn a cham-drin domestig yn hanfodol i sicrhau bod pobl yn gallu cael gafael ar y cymorth gorau y gellir ei gynnig, eu bod yn cael eu trin â pharch ac urddas ac y cânt eu cefnogi i sicrhau'r canlyniadau gorau iddynt hwy. Yr egwyddorion arweiniol ar gyfer gweithio gyda phobl hŷn y mae angen eu diogelu yw:

- grymuso;
- atal;
- amddiffyn;
- ymatebion cymesur;
- gweithio mewn partneriaeth;
- cymorth arbenigol priodol a hygyrch.

Wrth ddiogelu pobl hŷn, fel ym mhob math o gymorth iechyd a gofal cymdeithasol, mae'r egwyddor grymuso yn golygu bod canlyniadau wrth wraidd popeth a wneir i gefnogi'r person, a dangosir hyn drwy 'ddull sy'n canolbwyntio ar y person' - beth mae'r person a niweidiwyd am iddo ddioglydd?

⁴⁶ http://www.ssiacymru.org.uk/home.php?page_id=8297

Mae'r egwyddorion hyn yr un mor ddilys ar gyfer gweithio gyda phobl hŷn sy'n profi trais a cham-drin.

Bydd dod o hyd i iaith gyffredin a diffiniadau ymarferol gwell y gellir eu rhannu ar draws cyd-destunau gwahanol hefyd yn atgyfnerthu cysylltiadau. Efallai na fydd termau fel 'dioddefwr', 'cyflawnwr' a 'goroeswr' yn briodol yng ngwaith diogelu oedolion yn gyffredinol ond yn briodol o'u defnyddio yng nghyd-destun cam-drin domestig a thrais rhywiol.

Anghenion cymorth a chynllunio mewn perthynas â thrais a cham-drin

Mae llawer o anghenion cymorth a chynllunio diogelwch dioddefwyr cam-drin domestig yn debyg yn fras ym mhob grŵp oedran - er enghraifft, yr angen i sicrhau cymorth ariannol a chymorth o ran tai. Fodd bynnag, mae problemau sy'n gysylltiedig ag iechyd corfforol a meddyliol neu gamddefnydd o sylweddau yn aml yn fwy difrifol mewn menywod hŷn.⁴⁷ Mae pobl hŷn hefyd yn llai tebygol o roi gwybod eu bod yn cael eu cam-drin ac mae eu hanghenion gwasanaeth yn tueddu i fod yn fwy cyffredinol, gyda detholiad mawr o wasanaethau cymorth gan gynnwys cwnsela hirdymor, help gyda phroblemau alcohol neu gyffuriau a chymorth ariannol - efallai nad yw llawer o fenywod hŷn wedi gweithio, neu efallai nad ydynt wedi rheoli arian o'r blaen.⁴⁸

Mae llawer o opsiynau ar gael i bobl sy'n destun cam-drin domestig:

Opsiynau cyfiawnder troseddol

Mewn llawer o achosion, mae'r cam-drin a gyflawnir gan y cyflawnwr/cyflawnwyr yn droseddol. Os bydd trosedd wedi cael ei chyflawni neu os amheuir bod trosedd wedi cael ei chyflawni, mae gan yr heddlu ddyletswydd i ymchwilio iddi. Mae gan yr heddlu bolisi o gymryd 'camau gweithredu cadarnhaol' mewn achosion o gam-drin domestig a gall y cyflawnwr honedig gael ei arestio a'i erlyn os oes digon o dystiolaeth⁴⁹

Rhoddir gwybod am droseddau ac ymdrinnir â hwy drwy'r system cyfiawnder troseddol sy'n cynnwys nifer o asiantaethau allweddol: yr heddlu: Gwasanaeth Erlyn y Goron; y llysoedd (llysoedd ynadon a Llys y Goron); a'r gwasanaeth prawf. Yn dibynnu ar gasgliadau'r System Cyfiawnder Troseddol, gall nifer o opsiynau amddiffynnol fod ar gael i'r person hŷn, gan gynnwys gorchmynion atal a gorchmynion amddiffyn.

Opsiynau cyfiawnder sifil

Gall rhwymedïau cyfiawnder sifil, fel gwaharddeb, gorchymyn dim ymyrryd neu orchymyn atal, gael eu hystyried hefyd lle y bônt yn briodol a lle y teimlir y byddai hyn yn helpu i amddiffyn y rhai a allai gael eu cam-drin.

Gwasanaethau arbenigol

⁴⁷ Bows H (2015) Domestic violence "grown old". The unseen victims of prolonged abuse.

<https://theconversation.com/domestic-violence-grown-old-the-unseen-victims-of-prolonged-abuse-43014>

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ http://library.college.police.uk/docs/npia/Domestic_Abuse_2008.pdf

Mae gwasanaethau cam-drin domestig arbenigol lleol ar gael ledled Cymru a gallant gynnig amrywiaeth o wasanaethau i ddarparu cymorth a chyingor parhaus. Caiff y rhain eu hystyried ymhellach isod.

Gwasanaethau y gellir cael gafael arnynt yn uniongyrchol drwy linell gymorth Byw Heb Ofn Llywodraeth Cymru.

Mewn achosion sy'n cynnwys trais rhywiol, gellir gofyn i Ganolfan Atgyfeirio Ymosodiadau Rhywiol (SARC) neu wasanaeth trais rhywiol am gyngor a chymorth annibynnol, cyfrinachol.

Lle y tybir bod person hŷn yn wynebu risg uchel, dylid ei atgyfeirio at MARAC ar gyfer ymateb amlasiantaethol (gweler tudalen 33).

Cynghorwyr Annibynnol ar Drais Domestig

Prif ddiben cynghorwyr annibynnol ar drais domestig (IDVA) yw mynd i'r afael â diogelwch dioddefwyr sy'n wynebu risg uchel o niwed gan bartneriaid agos, cyn-bartneriaid neu aelodau o'r teulu er mwyn sicrhau bod y dioddefwyr a'u plant yn ddiogel.

Mae IDVAs sy'n gwasanaethu fel prif bwynt cyswllt dioddefwr, yn aml yn gweithio gyda'u cleientiaid o'r adeg y mae'r argyfwng yn dechrau i asesu lefel y risg, trafod yr holl opsiynau addas sydd ar gael a datblygu cynlluniau diogelwch.

Maent yn rhagweithiol wrth weithredu'r cynlluniau, sy'n mynd i'r afael â diogelwch uniongyrchol, gan gynnwys camau ymarferol i amddiffyn eu hunain a'u plant, yn ogystal ag atebion tymor hwy. Bydd y cynlluniau hyn yn cynnwys camau gweithredu gan y MARAC yn ogystal â sancsiynau a rhwymedïau sydd ar gael drwy'r llysoedd troseddol a sifil, opsiynau tai a gwasanaethau sydd ar gael drwy sefydliadau eraill.

Mae IDVAs yn eu cefnogi ac yn gweithio gyda hwy yn y tymor byr i'r tymor canolig er mwyn sicrhau eu diogelwch hirdymor. Maent yn cael hyfforddiant achrededig arbenigol ac yn ennill cymhwyster a gydnabyddir yn genedlaethol. Gan eu bod yn gweithio gyda'r achosion risg uchaf, mae IDVAs yn fwyaf effeithiol fel rhan o wasanaeth IDVA ac o fewn fframwaith amlasiantaethol.

Rôl IDVA mewn lleoliad amlasiantaeth yw sicrhau bod safbwynt a diogelwch y cleient wrth wraidd y trafodion. Mae astudiaethau wedi dangos, pan fydd cleientiaid risg uchel mewn cysylltiad ag IDVA, fod gwelliannau clir a mesuradwy o ran diogelwch, gan gynnwys lleihad yn nifrifoldeb a graddfa'r cam-drin a bod yr achosion mynych o gam-drin yn lleihau neu hyd yn oed yn dod i ben.⁵⁰

Lloches

Mae llochesau yn darparu llety diogel a sensitif o ran y rhywiau i fenywod, dynion a phlant sy'n dianc rhag cam-drin domestig. Mae'r llety naill ai mewn amgylchedd a rennir (cyfleustodau a rennir gydag ystafelloedd personol), mewn llety

⁵⁰ <http://www.safelives.org.uk>

hunangynhwysol yn yr un adeilad neu “unedau gwasgaredig” mewn llety penodedig ar wahân. Yn dibynnu ar eu hoedran, efallai na fydd llety mewn llochesau - sydd yn aml yn seiliedig ar anghenion menywod â phlant - yn briodol, am fod menywod hŷn yn cael anawsterau i ddringo grisiau, er enghraifft, neu am fod yr amodau yn rhy swnllyd.⁵¹ Fodd bynnag, mae amrywiaeth eang o opsiynau ar gael ledled rhwydwaith llochesau Cymru.

Tai Dros Dro â Chymorth

Yn ogystal â'r uchod, mae llawer o ddarparwyr cymorth ledled Cymru hefyd yn darparu tai dros dro â chymorth. Unwaith eto, mae'r llety yn hollol hunangynhwysol mewn fflatiau neu dai, a gosodir y llety fel arfer ar Denantiaeth Fyrddaliadol Sicr o chwe mis. Gall y llety fod mewn grŵp gyda'i gilydd mewn clwstwr bach neu ar wasgar o fewn y gymuned. Fel rhan o'r ddarpariaeth byddai'r tenant hefyd yn cael pecyn o gymorth i ddiwallu ei anghenion.

Cymorth yn y Gymuned - Allgymorth/Cymorth Fel y Bo'r Angen.

Cynigir gwasanaethau cymorth fel y bo'r angen i ddefnyddwyr gwasanaethau sydd angen cymorth mewn perthynas â thai ac sydd am aros yn eu cartref eu hunain. Gellir cynnig y cymorth p'un a ydynt mewn perthynas â'i camdriniwr o hyd ai peidio. Rhoddir y cymorth naill ai yn eu cartrefi, pan fydd yn ddiogel gwneud hynny, neu mewn lle mwy cyhoeddus yn y gymuned. Trefnir cymorth fel y bo'r angen i ddiwallu anghenion lleol a gall amrywio ledled Cymru.

Mae Allgymorth ar gael mewn rhai ardaloedd yng Nghymru i unrhyw un sydd wedi profi cam-drin domestig. Mae Allgymorth yn debyg i Gymorth Fel y Bo'r Angen a gellir darparu'r cymorth yn eu cartrefi eu hunain, pan fydd yn ddiogel gwneud hynny, neu mewn lle mwy cyhoeddus yn y gymuned. Mae gweithwyr allgymorth yn darparu cymorth emosiynol a gwybodaeth ymarferol i oedolion sy'n profi cam-drin domestig.

Gwasanaethau Siop Un Stop Cam-drin Domestig

Bydd Siop Un Stop, a leolir fel arfer yng nghanol trefi ac felly sy'n aml yn hygyrch i bobl hŷn sy'n defnyddio trafnidiaeth gyhoeddus, yn cynnwys nifer o asiantaethau partner ac felly gall y rhain ddarparu ystod eang o wybodaeth, cyngor a chanllawiau i unrhyw un sy'n profi cam-drin domestig. Yn aml bydd ganddynt fynediad at nifer o wasanaethau a ddarperir o'r Siop Un Stop fel cyngor cyfreithiol, cwnsela ac amrywiaeth o grwpiau cymorth.

Y llinell gymorth Byw Heb Ofn - 0808 80 10 800

⁵¹ Ibid

Mae Llywodraeth Cymru yn ariannu llinell gymorth genedlaethol, 7 diwrnod yr wythnos, 24 awr y dydd i'r rhai sy'n profi cam-drin domestig, trais rhywiol a ffurfiau eraill ar drais yn erbyn menywod a thrais ar sail rhywedd.

Mae'r llinell gymorth yn wasanaeth gwybodaeth a chymorth niwtral o ran y rhywiau i fenywod, dynion, plant a gweithwyr proffesiynol sydd am wybod mwy am y gwasanaethau cymorth sydd ar gael i ddioddefwyr yng Nghymru.

Mae'r llinell yn wasanaeth cyfrinachol, dwyieithog. Gellir galw'r rhif am ddim o linellau tir a'r rhan fwyaf o ffonau symudol. Gellir darparu cyfleuster cyfieithu llinell iaith hefyd i'r galwyr hynny nad ydynt yn siarad Saesneg fel iaith gyntaf.

Efallai y bydd gan bobl hŷn anghenion cynllunio cymorth a diogelwch gwahanol i ddefnyddwyr gwasanaethau eraill a dylid ystyried hyn. Amlinellir y rhain isod:

Ymwybyddiaeth o wasanaethau

Gall pobl hŷn fod yn llai ymwybodol o'r holl opsiynau gwasanaeth arbenigol sydd ar gael iddynt ac yn aml gall hyn fod yn rhwystr. Mae'r ffaith nad yw pawb mewn cymdeithas yn sylweddoli bod cam-drin domestig yn effeithio ar bobl o bob oed yn gwaethygu'r sefyllfa ynghyd â diffyg cymorth penodol i ddioddefwyr hŷn.⁵²

Rhaglenni Grŵp

Gall blynyddoedd o gam-drin effeithio'n andwyol ar hyder pobl hŷn ac o ganlyniad efallai y bydd yn anoddach iddynt ymuno mewn sesiynau grŵp, yn enwedig os yw'r bobl eraill yn iau. Gall gwaith unigol fod yn well efallai i'r grŵp cleientiaid hŷn a dylid darparu ar gyfer hyn lle y bo'n bosibl.⁵³

Llety

Gall llety a hygyrchedd ffisegol fod yn rhwystrau sylweddol sy'n atal pobl hŷn rhag gofyn am help. Mae ymchwil yn dangos bod llawer o bobl hŷn yn credu na allent gael llety a fyddai'n diwallu eu hanghenion pe baent yn gadael cydberthynas dreisgar. Fodd bynnag, mae gan rai ardaloedd yng Nghymru gyfleusterau i'r rhai sy'n anabl a dylai gweithwyr proffesiynol sicrhau eu bod yn ymwybodol o'r hyn sydd ar gael yn eu hardal.

Y gydberthynas gofal

Os mai'r un sy'n cael ei gam-drin yw prif ofalwr y cyflawnwr hefyd, bydd yn bwysig ystyried sut y caiff anghenion gofal pob un eu diwallu. Mae hefyd yn debygol y bydd angen sicrhau'r dioddefwr y gellir diwallu anghenion gofal y cyflawnwr mewn ffordd amgen ac y gellir rheoli unrhyw newid yn dda.

⁵² Ibid

⁵³ Ibid

Efallai y bydd angen gwybodaeth ar y cyflawnwr am wasanaethau gofal a chymorth ac efallai hefyd y bydd angen ymateb diogelu yn unol â gweithdrefnau amlasiantaethol. Gall y wybodaeth a'r gwasanaethau a gynigir gynnwys gwasanaethau eiriolaeth, gwasanaethau camddefnyddio sylweddau neu iechyd meddwl, gwasanaethau cam-drin domestig arbenigol neu raglenni cyflawnwyr.

Fel gyda chyflawnwyr eraill, dim ond arbenigwyr ym maes cam-drin domestig ddylai ymdrechu i wneud gwaith ymddygiadol.

Diffiniadau a deddfwriaeth berthnasol

Deddfwriaeth berthnasol

Mae'r adran hon yn dwyn ynghyd y fframwaith deddfwriaethol sy'n ymwneud â'r meysydd sydd fwyaf perthnasol i weithio gyda phobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig. Nid yw'n gynhwysfawr o bell ffordd ond mae'n cyfeirio at nifer o feysydd deddfwriaethol Cymru a'r DU gyfan.

Deddfwriaeth Cymru

Deddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015 ("y Ddeddf")

Mae'r Ddeddf yn canolbwyntio ar atal y problemau hyn, diogelu dioddefwyr a chynorthwyo'r rhai y mae problemau o'r fath yn effeithio arnynt.

Mae'r Ddeddf yn cyflwyno'r gofynion canlynol

Rhaid i Weinidogion Cymru:

- baratoi a chyhoeddi Strategaeth Genedlaethol sy'n nodi amcanion a fydd yn cyfrannu at gyflawni diben⁵⁴ y Ddeddf.
- penodi Cynghorydd Cenedlaethol ar Drais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol;

Rhaid i Awdurdodau Lleol, Byrddau Iechyd Lleol, Awdurdodau Tân ac Achub ac Ymddiriedolaethau'r GIG (yr awdurdodau perthnasol):

- baratoi a chyhoeddi strategaethau yn nodi'r amcanion a fydd, ym marn yr awdurdodau perthnasol, os y'u cyflawnir, yn cyfrannu at gyflawni diben y Ddeddf; nodi'r camau gweithredu y mae'r awdurdodau perthnasol yn bwriadu eu cymryd i gyflawni'r amcanion penodedig a'r amser y bydd hyn yn ei gymryd.

O dan y Ddeddf a Deddf Llywodraeth Cymru 2006 caiff canllawiau eu cyhoeddi mewn perthynas â:

- Fframwaith Hyfforddi Cenedlaethol ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol;
- Dull ar sail egwyddorion o ymdrin â phroses ymholi wedi'i thargedu ar gyfer y materion hyn yn y Gwasanaeth Cyhoeddus a elwir yn "Gofyn a Gweithredu";
- Cydweithio gwell rhwng asiantaethau mewn perthynas â thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol;

⁵⁴ Nodir diben y Ddeddf yn adran 1: gwella - (a) trefniadau ar gyfer atal trais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol; (b) trefniadau ar gyfer amddiffyn dioddefwyr trais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol; ac (c) helpu pobl yr effeithir arnynt gan drais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol.

- Comisiynu gwasanaethau trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol arbenigol yn well.

Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn cyflwyno nifer o gamau diogelu allweddol i oedolion drwy gyflwyno dyletswydd newydd i hysbysu'r awdurdod lleol os amheuir bod oedolyn yn wynebu risg o gael ei gam-drin neu ei esgeuluso. Mae'r Ddeddf yn cyflwyno diffiniad o "oedolyn sy'n wynebu risg" a hefyd yn cyflwyno dyletswydd newydd i'r awdurdod lleol wneud ymholiadau, neu beri i ymholiadau gael eu gwneud, er mwyn penderfynu a oes angen cymryd unrhyw gamau i ddiogelu pobl sy'n agored i niwed.

Ategir y ddyletswydd hon gan bŵer i wneud cais i'r llysoedd am Orchymyn Amddiffyn a Chynorthwyo Oedolion. Bydd y Gorchymyn yn galluogi swyddog awdurdodedig sydd â'r sgiliau a'r profiad gofynnol i sicrhau mynediad i eiddo er mwyn siarad yn breifat â'r oedolyn yr amheuir ei fod yn wynebu risg er mwyn penderfynu a yw'n gwneud penderfyniadau o'i wirfodd, a yw'n wynebu risg a pha gamau gweithredu, os o gwbl, y dylid eu cymryd.

Cyn gwneud Gorchymyn, rhaid i ynad heddwch fod yn fodlon bod achos rhesymol dros amau bod yr oedolyn yn wynebu risg; bod angen cael mynediad i asesu'r risgiau; ac na fydd ymarfer y pŵer mynediad yn golygu y bydd yr oedolyn mewn mwy o berygl o gael ei gam-drin neu ei esgeuluso.

Deddf Galluedd Meddyliol 2005

Nod Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yw diogelu unigolion nad oes ganddynt y galluedd meddyliol i wneud eu penderfyniadau eu hunain ynghylch gofal a thriniaeth. Mae'n gymwys i unigolion 16 oed a throsodd ac mae'n cynnwys amrywiaeth o gamau diogelu. Pan na fydd y dioddefwr yn meddu ar y galluedd meddyliol ychwaith gellir defnyddio Deddf Galluedd Meddyliol 2005 i gefnogi pobl hŷn sy'n profi cam-drin domestig.

Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yn cymhwyso pum egwyddor:

- dechreuwch o'r dybiaeth fod rhywun yn gallu gwneud ei benderfyniadau ei hun, a'i fod yn meddu ar y galluedd i wneud y penderfyniad penodol dan sylw
- sicrhewch y gallwch ddangos eich bod wedi gwneud pob ymdrech i annog a chefnogi'r person i wneud y penderfyniad ei hun
- nid yw gwneud penderfyniad y credwch sy'n annoeth neu'n rhyfedd o reidrwydd yn golygu nad yw'r person yn meddu ar y galluedd i wneud y penderfyniad dan sylw
- rhaid i unrhyw beth a wneir i berson nad yw'n meddu ar y galluedd i wneud penderfyniadau neu unrhyw beth a wneir ar ran y person hwnnw, gael ei wneud er budd pennaf y person hwnnw
- os ydych yn gweithredu ar ran person nad yw'n meddu ar alluedd meddyliol, dylech bwysu a mesur yr ymyriad er mwyn sicrhau eich bod yn gweithredu mewn ffordd sy'n ymyrryd cyn lleied â phosibl â hawliau a rhyddid y person.

Os nad yw person hŷn sy'n profi cam-drin domestig yn meddu ar y galluedd i wneud penderfyniadau am ei ddiogelwch yna gellir gwneud "penderfyniadau er budd pennaf" ar eu rhan ynghylch sut i'w diogelu rhag y risg o gael eu cam-drin neu eu hesgeuluso. Rhaid i benderfyniad er budd pennaf ystyried barn hysbys y person sy'n wynebu risg a rhaid i unrhyw gamau a gymerir fod yn gymesur â lefel y risg.

Defnyddir asesiad o alluedd meddyliol i asesu galluedd a dylai rhywun sydd â'r profiad perthnasol i wneud yr asesiad hwnnw ei gynnal. Os nad oes rhywun yn meddu ar y galluedd meddyliol i wneud penderfyniad penodol am ei fywyd ac mae'r diffyg galluedd meddyliol yn deillio o "nam ar y meddwl" fel:

- strôc neu anaf i'r ymennydd;
- problem iechyd meddwl;
- dementia;
- anabledd dysgu;
- bod yn ddryslyd neu'n gysglyd neu fynd yn anymwybodol oherwydd salwch neu'r driniaeth ar ei gyfer;
- camddefnyddio sylweddau;

Mae gan yr Awdurdod Lleol y pŵer i apelio at Eiriolwr Galluedd Meddyliol Annibynnol (IMCA) i'w helpu i wneud penderfyniadau am sefyllfaoedd lle mae rhywun nad yw'n meddu ar alluedd meddyliol yn wynebu risg o gael ei gam-drin.

Mae gweithdrefnau Diogelu Oedolion sy'n Agored i Niwed yn debygol o gael eu defnyddio yn y rhan fwyaf o sefyllfaoedd lle nad oes gan Oedolyn sy'n Wynebu Risg y galluedd meddyliol i wneud penderfyniadau am ei ddiogelwch. Dylai'r IMCA gynrychioli budd pennaf y person mewn cyfarfodydd perthnasol.

- Rhaid cymryd yn ganiataol bod rhywun yn meddu ar alluedd meddyliol oni chadarnheir nad yw'n meddu ar y galluedd hwnnw.
- Ni ddylid trin person fel rhywun nad yw'n gallu gwneud penderfyniad oni fydd pob cam ymarferol i'w helpu i wneud hynny wedi cael ei gymryd heb lwyddiant.
- Ni ddylid trin person fel rhywun nad yw'n gallu gwneud penderfyniad yn syml am ei fod yn gwneud penderfyniad annoeth.
- Rhaid i unrhyw weithred neu benderfyniad a wneir, i berson nad yw'n meddu ar y galluedd meddyliol neu ar ran person o'r fath gael ei wneud er budd pennaf y person hwnnw.

Cyn i'r weithred gael ei chyflawni neu'r penderfyniad gael ei wneud, rhaid ystyried a yw diben cyflawni hyn yr un mor effeithiol mewn ffordd sy'n cyfyngu llai ar hawliau a rhyddid gweithredu person."

Diffiniadau

Cam-drin (fel y'i diffinnir gan Ddeddf 2015): Cam-drin corfforol, rhywiol, seicolegol, emosiynol neu ariannol.

Oedolyn sy'n wynebu risg Mae adran 126 o Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn diffinio 'oedolyn sy'n wynebu risg' fel oedolyn -

- (a) sy'n cael, neu sy'n wynebu risg o gael, ei gam-drin neu ei esgeuluso
- (b) y mae arno anghenion am ofal a chymorth (p'un a yw'r awdurdod yn diwallu unrhyw un neu rai o'r anghenion hynny ai peidio), ac
- (c) nac yw'n gallu, o ganlyniad i'r anghenion hynny, amddiffyn ei hun cael, neu'r risg o gael, ei gam-drin neu ei esgeuluso

Os oes gan awdurdod lleol sail resymol dros gredu bod person o fewn ei ardal (p'un a yw'n preswyllo fel arfer yno ai peidio) yn oedolyn sy'n wynebu risg, rhaid iddo –

- (a) gwneud unrhyw ymholiadau (neu beri iddynt gael eu gwneud) y mae'n credu eu bod yn angenrheidiol i'w alluogi i benderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau (p'un ai o dan y Ddeddf hon neu fel arall) ac, os felly, pa gamau a chan bwy, a
- (b) penderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau o'r fath

Cam-drin domestig: cam-drin lle mae'r dioddefwr yn, neu wedi bod yn gysylltiedig â'r camdriniwr;

Mae cysylltiad rhwng person a pherson arall at ddiben y diffiniad o "gam-drin domestig" (1) os ydynt:

- (a) yn briod â'i gilydd neu wedi bod yn briod â'i gilydd;
- (b) yn bartneriaid sifil i'w gilydd neu wedi bod yn bartneriaid sifil i'w gilydd;
- (c) yn byw gyda'i gilydd neu wedi bod yn byw gyda'i gilydd mewn perthynas deuluol barhaus (pa un a ydynt o rywiau gwahanol neu o'r un rhyw);
- (d) yn byw neu wedi byw ar yr un aelwyd; ac at y diben hwn mae person yn aelod o aelwyd person arall—
 - (i) os yw'r person fel arfer yn byw gyda'r person arall fel aelod o'i deulu, neu
 - (ii) os gellid disgwyl yn rhesymol i'r person fyw gyda'r person arall hwnnw;
- (e) yn berthnasau i'w gilydd;
- (f) wedi cytuno i briodi ei gilydd (pa un a yw'r cytundeb hwnnw wedi ei derfynu ai peidio);

(g)wedi ymrwymo i gytundeb partneriaeth sifil rhyngddynt (pa un a yw'r cytundeb hwnnw wedi ei derfynu ai peidio);

(h) mewn perthynas bersonol agos â'i gilydd, neu wedi bod mewn perthynas o'r fath;

(i) mewn perthynas â phlentyn, y naill a'r llall yn rhiant i'r plentyn neu â chyfrifoldeb rhiant am y plentyn neu wedi bod â chyfrifoldeb o'r fath.

(3)Os mabwysiadwyd plentyn neu os daw o fewn is-adran (4), mae dau berson hefyd yn gysylltiedig â'i gilydd at ddibenion y diffiniad o "gam-drin domestig" yn is-adran (1)-

(a)os yw un yn rhiant naturiol i'r plentyn neu'n rhiant i riant naturiol o'r fath, ac

(b)os mai'r llall yw—

(i)y plentyn, neu

(ii)person sydd wedi dod yn rhiant i'r plentyn drwy rinwedd gorchymyn mabwysiadu, sydd wedi gwneud cais am orchymyn mabwysiadu neu y cafodd y plentyn ar unrhyw adeg ei osod gyda'r unigolyn hwnnw i'w fabwysiadu.

Daw plentyn o fewn yr is-adran hon

(a)os bydd asiantaeth fabwysiadu, o fewn ystyr adran 2 o Ddeddf Mabwysiadu a Phlant 2002 (c.38), wedi'i hawdurdodi i osod y plentyn i'w fabwysiadu o dan adran 19 o'r Ddeddf honno (gosod plant gyda chaniatâd rhieni) neu os yw'r plentyn wedi mynd yn destun gorchymyn o dan adran 21 o'r Ddeddf honno (gorchymynion gosod), neu

(b)os yw'r plentyn yn rhydd i'w fabwysiadu drwy rinwedd gorchymyn a wnaed—

(i)yng Nghymru a Lloegr, o dan adran 18 o Ddeddf Mabwysiadu 1976 (c.36), neu

(ii)yng Ngogledd Iwerddon, o dan Erthygl 17(1) neu 18(1) o Orchymyn Mabwysiadu (Gogledd Iwerddon) 1987 (O.S. 1987/2203), neu

(c)os yw'r plentyn yn destun gorchymyn sefydlogrwydd yr Alban sy'n cynnwys rhoi awdurdod i fabwysiadu.

Trais ar sail Rhywedd: (a) trais, bygythiadau o drais neu aflonyddu sy'n codi yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol o werthoedd, credoau neu arferion sy'n ymwneud â rhywedd neu gyfeiriadedd rhywiol;

(b) anffurfio organau cenhedlu benywod; (c) gorfodi person (p'un ai drwy rym corfforol neu orfodaeth drwy fygythiadau neu ddulliau seicolegol eraill) i gymryd rhan mewn seremoni briodas grefyddol neu sifil (p'un ai a yw'n ei rwymo'n gyfreithiol ai peidio);

Aflonyddu: Math o ymddygiad gan berson lle mae'n gwybod neu

Ile dylai wybod ei fod yn gyfystyr ag aflonyddu'r person arall; ac at ddiben y diffiniad hwn:

- (a) dylai person wybod bod ei ymddygiad yn gyfystyr ag aflonyddu neu'n golygu hynny os byddai person rhesymol oedd yn meddu ar yr un wybodaeth yn meddwl bod y math o ymddygiad yn gyfystyr ag aflonyddu person arall neu'n golygu hynny; ac
- (b) mae "ymddygiad" yn cynnwys iaith lafar.

Cynghorydd Annibynnol ar Drais Domestig (IDVA): Gweithiwr arbenigol wedi'i hyfforddi sy'n darparu cymorth gwaith achos tymor byr i ganolig i ddiodefwyr sy'n wynebu risg uchel o gam-drin domestig.

Awdurdod Lleol: Cyngor sir neu fwrdeistref sirol. (fel y'i diffinnir yn y Ddeddf)

MARAC: Cynhadledd Amlasiantaeth Asesu Risg

Pobl hŷn: Mae'r Cenhedloedd Unedig wedi cytuno mai 60+ oed yw'r oedran y gellir ei ddynodi'n henaint fel arfer a dyma'r ymgais cyntaf i lunio diffiniad rhyngwladol o henaint. Mae Sefydliad Iechyd y Byd hefyd wedi cytuno i ddilyn arweiniad y gwledydd datblygedig,

At ddiben y canllawiau hyn, diffinnir person hŷn fel unrhyw berson sy'n 60 oed a throsodd.

Mae'r canllawiau hyn wedi'u targedu'n bennaf at y rhai 60 oed a throsodd er mwyn bod yn gyson â'r diffiniad rhyngwladol hwn. Fodd bynnag, dylai'r canllawiau yma gael eu hystyried, waeth beth fo oedran yr un sy'n cael ei gam-drin os yw'r diodefwyr yn rhannu nodweddion rhywun sy'n 60 oed neu'n hŷn. Yn yr un modd, bydd yn berthnasol mewn pob achos lle mae ystyriaethau tebyg, fel y nodir yma mewn perthynas â phobl hŷn, yn bresennol. Er enghraifft, os mai prif bryder sy'n ymwneud â phrofiad rhywun hŷn o drais a chamdriniaeth yw eu heiddilwch ychwanegol (er na fydd hyn yn wir ym mhob achos) gall y canllawiau hefyd fod yn berthnasol i ddiodefwyr o dan 60 oed ond sydd hefyd yn eiddil.

Cyflawnwr: naill ai unigolion a gollfarnwyd neu nas collfarnwyd sy'n defnyddio trais ac yn cam-drin eu partneriaid, eu cyn-bartneriaid neu aelodau o'r teulu (yn unol â'r diffiniad o gam-drin domestig).

Awdurdodau perthnasol: cynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol, Byrddau Iechyd Lleol, awdurdodau tân ac achub ac ymddiriedolaethau'r GIG.

Camfanteisio rhywiol (fel y'i diffinnir gan Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015) rhywbeth a wneir i berson neu mewn perthynas â pherson

- (a) sy'n golygu cyflawni trosedd o dan Ran 1 o Ddeddf Troseddau Rhywiol 2003 (c.42), o ran ei heffaith yng Nghymru a Lloegr, neu

(b) a fyddai'n golygu cyflawni trosedd o'r fath pe bai'n cael ei wneud yng Nghymru a Lloegr;

Trais Rhywiol (fel y'i diffinnir gan y Ddeddf): camfanteisio rhywiol, aflonyddu rhywiol neu fygwth trais o natur rywiol.

Trais yn erbyn menywod: Y profiad o drais ar sail rhywedd, gan gynnwys cam-drin domestig a thrais rhywiol (fel y'i diffinnir yn y Ddeddf) gan fenywod.

Y sector cyhoeddus yng Nghymru: Diffinnir pob awdurdod perthnasol yn ôl adran 14 o'r Ddeddf.